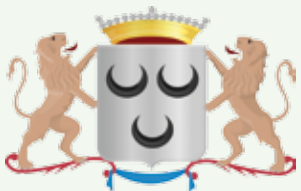

DE HEERLIJKHEID

PERIODIEK VAN HEEMKUNDEKRING
DE HEERLIJKHEID OOSTERHOUT

Castellum Strijen (gravure door A. Santvoort, 1656)

'DE HEERLIJKHEID'

is het periodiek van de heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout'
en verschijnt vier maal per kalenderjaar. 42^e Jaargang, nummer 2. Juli 2018.

DOEL van de HEEMKUNDEKRING

Heemkundekringen bevorderen de kennis over het gebied waarin ze gevestigd zijn. Onze heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout' richt zich op de geschiedenis van Oosterhout en haar kerkdorpen. Onze activiteiten bestaan uit het verzamelen en archiveren van historisch materiaal in beeld, schrift of audio en die presenteren door middel van publicaties en het organiseren van lezingen en tentoonstellingen.

LIDMAATSCHAP

Iedereen met interesse voor de lokale geschiedenis is uiteraard van harte welkom. Van de contributie zult u niet schrikken. Die bedraagt slechts € 25,00 per kalenderjaar. Voor inwonende gezinsleden is de contributie € 10,00 per jaar. De betaling van het lidmaatschap gaat per bank. Ons rekeningnummer: **NL 71 RABO 0126 346 224** ten name van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. Aan- en afmelden van het lidmaatschap gaarne schriftelijk bij het secretariaat. Bij afmelding eindigt het lidmaatschap op 31 december van het lopende jaar.

ERELEDEN

Jan Broeders†, Bertien Rompa†, Cor Huijben, Piet van Beek en Martin van Halderen.

DIT LEDENBLAD

Per adres wordt één exemplaar van dit ledenblad verzonden. Zowel personen als instellingen kunnen – zonder lidmaatschap – eveneens een abonnement nemen. De kosten voor een kalenderjaar met vier edities bedragen € 20,00.

HET BESTUUR

Voorzitter - Johan Benneker
Secretaris - Mariëtte van Tilburg
Penningmeester - Fred Willems
Bestuursleden Simon Burggraaf, Martin van Halderen, Frans Timmermans, Ad van Groesen.

ADVERTEERDERS

Zoals elke non-profit instelling is ook onze vereniging volledig afhankelijk van subsidie, donatie, contributie en support van bedrijven en instellingen. Om de kosten van ons ledenblad te dekken zijn we zeer afhankelijk van advertenties. Als u ons werk sympathiek vindt, plaats dan een advertentie. Neem contact met ons op via de volgende e-mail adressen: Secretariaat: info@heemkundeoosterhout.nl of e-mail voorzitter: jhbenneker@ziggo.nl

BEZOEKADRES

Huis voor Erfgoed, Zandheuvel 51, 4901 HT Oosterhout. Telefoon: 0162-856 133.
Ingang van het Trefpunt: achterom aan de St. Vincentiusstraat. Open: dinsdags van 9.00-12.00 uur, vrije inloop en toegang tot onze digitale bestanden.
Donderdagochtenden 9.00-12.00 uur vrije inloop met de nadruk op genealogie.

Als u historische bescheiden over Oosterhout en zijn kerkdorpen bezit, dan zouden wij dat graag ter beschikking krijgen om het te kopiëren of in te scannen en het vervolgens te archiveren zodat het voor iedereen toegankelijk wordt en natuurlijk bewaard blijft voor ons nageslacht. Mocht u het willen schenken dan zijn wij u zeer dankbaar.

Advertentie

OPTICIENS
vd Heijden
Nieuwstraat 2 - 4901 JH Oosterhout
Telefoon: 0162-453288

COLOFON

De Heerlijkheid is een uitgave van Heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout'.

Redactie:

Johan Benneker, email: jhbenneker@ziggo.nl
Ton Michielsen, email: ajf.michielsen@casema.nl
Eindredactie: Jan Buiks & Ton Kuppens.
Vormgeving: Ton Kuppens
Druk: Total Print, Oosterhout.

© 2018 alka Design (Ton Kuppens) Oosterhout.
Overname van gehele of gedeeltelijke inhoud van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Het bestuur aan het woord...

Welkom bij nummer 2...

De eerste uitgave van ons vernieuwde verenigingsorgaan is bijzonder goed ontvangen. Dit is voor ons een stimulans om door te gaan. Ik denk dat 'De Heerlijkheid' bij kan dragen aan meer bekendheid van onze kring en daardoor ook meer leden kan aantrekken. Om dit te bereiken liggen er op diverse punten in de stad ook inlijxemplaren zoals bijvoorbeeld in Theek 5. Naast onze onmisbare vaste schrijvers zijn er ook veel historische en biografische verhalen beschikbaar bij Erfgoed Brabant en het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC). In deze uitgave kunt u al een paar bijdragen van deze instellingen lezen.

Heemkunde of Erfgoed?

De laatste jaren is er volop discussie geweest bij de overkoepelende organisatie, maar ook bij de heemkundekringen zelf of Erfgoed niet een betere benaming kan zijn dan Heemkunde. Bij Heemkunde moet er vaak worden uitgelegd waar wij mee bezig zijn en bij Erfgoed is de belangrijkheid van de bestaande kringen direct duidelijk. Veel collega kringen in andere plaatsen zijn dan ook al overgegaan naar de nieuwe naam. Moet Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout dan ook zijn naam veranderen? Deze vraag wil ik graag bij u neerleggen en ben benieuwd naar uw reacties. Overigens heeft de algemene ledenvergadering, dus u, de beslissende stem.

Opslagruimte

Onze opslagruimte in het Huis voor Erfgoed is veel te klein voor alle materialen waarover wij beschikken en voor alle schenkingen die wij gelukkig regelmatig ontvangen. Dit laatste bewijst dat onze kring gewaardeerd wordt. Op dit moment hebben wij nog een opslagmogelijkheid in de oude toonzaal van Struyk aan de Koningsdijk. Dit dankzij de heer Beerens, o.a. bestuurslid van de Pannehoef. Maar na september van dit jaar is het mogelijk dat er op deze plaats gestart wordt met woningbouw. Belangrijk is dus dat er een alternatief is.

Het zou geweldig zijn om een ruimte te krijgen die geschikt is voor alle mogelijke zaken. Bij voorbeeld: Onlangs zijn wij uitgenodigd door de gemeente om BKR schilderijen te selecteren die wij belangrijk vinden om die te behouden. Wij hebben ca 30 à 40 schilderijen uitgezocht, die nu voorlopig bij het Bock worden ondergebracht. Maar wat zou het fijn zijn om deze zelf te beheren. Misschien heeft u dé oplossing.

Namens mijn medebestuurleden en de redactie wens ik u veel leesplezier met deze *Heerlijkheid*.

Johan Benneker

AGENDA 2018.

- 16 juli t/m 29 juli: **Expositie Tour de France** in vitrines van en bij Theek 5.
- maandag 23 juli: **Film en lezing Tour de France** door Rein Lambregts. 1968: 50 jaar geleden dat Jan Jansen de Tour won. In Theek 5. Aanvang 19.30 uur. Toegang gratis.
- dinsdag 4 september: **Lezing over de Oosterhoutse pottenbakkers** door archeoloog Hans Koopmanschap. In Huis voor Erfgoed, Zandheuvel 51. Aanvang 19.30 uur. Toegang gratis.
- maandag 17 september: **Lezing voettocht Santiago de Compostela**, door Walther Halters. In Huis voor Erfgoed, Zandheuvel 51. Aanvang 19.30 uur. Toegang gratis.
- 12 t/m 26 oktober: **Tentoonstelling 100 jaar Wihelminakanaal** in het Gemeentehuis van Oosterhout. Toegang gratis.

U vindt ons op LinkedIn. Facebook en natuurlijk op onze website:

www.heemkunde-oosterhout.nl

Daar vindt u een schat aan historische informatie

Van de redactietafel...

en de INHOUD van dit nummer

... en dit is nummer 2 van 2018. Met heel veel spanning zagen we nummer 1 in de nieuwe lay-out van de drukker vertrekken voor verspreiding onder onze leden. En natuurlijk vreesden we jullie commentaar, maar we kwamen er bijna ongeschonden uit.

Dat het complimenten regende is wat overdreven maar de kleine tien felicitaties voelde aan als een warme douche en versterkte ons zelfvertrouwen danig.

Helaas was er een stevige omissie omdat het interview van Martin van Halderen en Ad van Groesen met Nico Bekers door ruimtegebrek niet geplaatst was terwijl beide heren juist alles uit de kast getrokken hadden om het in het vorige nummer van 'De Heerlijkheid' geplaatst te krijgen. Wij, als redactie zaten echter met de opgave dat we de omvang vanwege de kosten niet mochten overschrijden en dus werd het koffiebezoek bij Nico eigenwijs (en dus zonder overleg) naar dit nummer verschoven. We werden fijntjes en beschaafd, maar ook beslist geweest op deze misser. We gaan dus nederig door het stof en beloven bij deze plechtig beterschap en vooral vooraf overleg bij omvangproblemen. Beide auteurs van het interview bleken vergevingsgezind en dat luchtte op. Het interview met Nico staat er nu dus compleet in.

Taalkundig werden ook enkele kritische noten gekraakt en dus hebben we Jan Buiks is als tekstueel eindverantwoordelijke aan de redactie toegevoegd.

Johan Benneker en Jan Buiks presenteren een nagenoeg vergeten Oosterhouter, een man die het schopte tot vice-admiraal bij de zeemacht en de grens van onze voormalige kolonie Suriname in kaart bracht. Zijn naam? Conrad Carel Käyser. U treft ook een foto impressie aan van de tentoonstelling over de Bredaseweg met foto's van Rinus Kuijpers. Plannen om één keer in je leven de voetocht als pelgrim of gewoon sportief naar Santiago de Compostella te gaan? Lees dan de aankondiging voor de presentatie op maandag 17 september over de pelgrimage van Walther Halters naar Santiago en noteer het in uw agenda.

En... Oosterhout werd, zij het bescheiden, gemoto-

riseerd begin 1900. Drie industriëlen schaften zich een 'voiture' aan. Jacob Jonker neemt ons mee naar een potentieel monument: de America Tower. Christ Buiks verklaart de historische herkomst van een aantal Oosterhoutse straatnamen. En wie kent kasteel Bouvigne niet? Wist u dat het feitelijk geen kasteel was? Lees de bijdrage daarover van Laura Hondebrink. In dit nummer ook een bijdrage uit de rijke nalatenschap van Stan Bol †: het Heilig Hartbeeld.

Wij, bestuur en redactie, hopen u hiermee weer een informatief en interessant exemplaar van 'De Heerlijkheid' aan te bieden. Natuurlijk blijft commentaar en een kritische noot welkom.

Namens de redactie,

Ton Kuppens

INHOUD VAN DIT NUMMER

Informatie over 'De Heerlijkheid'	2
Colofon	2
Het bestuur aan het woord	3
Agenda 2018	3
Van de redactietafel	4
Conrad Carel Käyser, militair en ontdekkingsreiziger	5
Op de koffie bij Nico Bekers	6
ERELID Bertien Rompa overleden	9
Thomas Ernst van Goor	10
Een schuilkamer uit de tweede wereldoorlog ...	11
Van Huize Vredeoord tot O.L.V. klooster (DI 2) .	12
Inbraak bij notaris Klis	16
Oosterhoutse straatnamen	17
Opening Tentoonstelling Bredaseweg	20
Potentiële Monumenten - De America Tower	22
De eerste automobilisten van Oosterhout	23
Jan Janssen en de Tour De France	24
Santiago de Compostella... de mensen voorbij!	25
Oosterhout topografisch gezien	26
Het Heilig Hartbeeld	28
Kasteel Bouvigne	30
Rechtspraak Oosterhout, 5 juni 1767	32
Judocus Smits	33
Eerbiedig opgedragen aan een grote Oosterhoutse dode	35

Conrad Carel Käyser, militair en ontdekkingsreiziger

Bijdrage van Johan Benneker & Jan Buiks

Conrad Carel Käyser, geboren in **Oosterhout** op 5 november 1876, zoon van Hendrik Käyser en Johanna Catharina Helena van Witzenburg. De ouders vestigen zich hier op 10 september 1873 vanuit Gulpen. Ze wonen dan huis G 738. Vader (1844–1927) was ontvanger van registratie en domeinen. Behalve Conrad wordt hier op 18 augustus 1874 nog een dochter Rebecca geboren. In 1880 woont het gezin op Heuvel G 803, waarschijnlijk hetzelfde pand als G 738 (omnummering in 1880). De vader verhuist in mei 1881 naar Goes, moeder en de twee kinderen in mei 1881 naar 's Gravenpolder.

In 1893 begon Conrad als adelborst 3e klasse zijn opleiding aan het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) te Willemsoord. Vier jaar later verliet hij het KIM als adelborst 1e klasse en eind 1900 volgde promotie tot luitenant-ter zee 2e klasse. Hij diende als zeeofficier in Nederlands-Indië voor hij in 1909 terugkeerde naar Nederland waar hij benoemd werd tot 3e secretaris bij de Staatscommissie voor het reddingwezen op de Nederlandse kust die was ingesteld na de ramp met de SS Berlin.

Op 19 juli 1910 begon in Suriname de Corantijn-expeditie onder leiding van J.G.W.J. Eilerts de Haan waaraan ook Käyser deelnam. Doel was om vanaf de Surinamerivier die rivier op te varen, in de hoop zo de Corantijn te bereiken en daarna via die rivier weer terug te keren naar de Atlantische kust, om met de gegevens die verzameld werden de witte vlekken op de kaart van Suriname in te vullen. Op 18 augustus overleed één van de arbeiders en op 21 augustus werd

Eilerts de Haan ziek. Vijf dagen later verloor hij het bewustzijn en op 29 augustus overleed hij op 44 jarige leeftijd met als waarschijnlijke doodsoorzaak malaria, waarna hij ter plaatse werd begraven. De rest van de expeditie, die nog ruim 8 maanden zou duren, vond plaats onder Käyser. Over deze reis schreef hij een artikel dat in 1912 gepubliceerd werd in het tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) met als titel Verslag der Corantijn-expeditie (19 juli 1910–1 april 1911)

De voormalige kolonie Suriname

Kamp Wonotobo aan de Corantijnrivier

Ook na de Corantijn-expeditie had Käyser een succesvolle carrière bij de marine. Op 1 januari 1912 werd hij benoemd tot luitenant ter zee 1e klasse en in 1921 tot kapitein-luitenant ter zee. Vanaf augustus 1922 was hij drie jaar lang chef-staf bij de marine in Nederlands-Indië. In december 1926 werd hij benoemd tot kapitein-ter zee en eind januari 1929 volgde promotie tot schout-bij-nacht.

Bij zijn pensionering op 16 maart 1931 werd hij benoemd tot vice-admiraal. Van februari 1935 tot juli 1938 gaf hij leiding aan een Nederlands-Braziliaanse expeditie om de grens tussen Suriname en Brazilië vast te leggen. Toen Käyser op 26 april 1939 een onder-

houd had met de minister van Koloniën Ch.J.I.M. Welter werd hij in de kamer van de minister onwel en overleed ter plaatse.

Bron: Wikipedia met aanvulling van Jan Buiks.

Noot:

In het Surinamedistrict Sipaliwini ligt ten zuiden van de Lucierivier het Kaysergebergte wat naar Conrad Käyser vernoemd is.

Op de koffie bij Nico Bekers

Door Martin van Halderen en Ad van Groesen

Ad en Martin zijn dit keer op bezoek bij Nico Bekers, lid van de Werkgroep Organisatie. In die hoedanigheid organiseert hij mede met anderen tentoonstellingen in Theek 5 en in het Gemeentehuis van Oosterhout. Ook zijn passie voor muziek vindt zijn oorsprong bij de Nachtegalen en nu bij 2 koren Chapeau en The Oldstars. Nico heeft boeken en boekjes geschreven over de geschiedenis van Oosterhout. Zijn liefde voor sport: wandelen en tafeltennis. Ook in zijn werk, het onderwijzer zijn, heeft geschiedenis een voorname rol gespeeld.

Het wordt nu een 'haastige' **Op de Koffie bij** naar Nico Bekers, lid van de werkgroep Organisatie en op meer manieren bij de Heemkundekring betrokken. De 'haast' zit niet in het koffiebezoek, maar omdat Martin naar Amerika gaat, moet dit bezoek nog gauw even vóór zijn vertrek, omdat er een datum is waarop dit artikel bij de redactie moet zijn voor plaatsing in het vernieuwde Heemkundeblad.

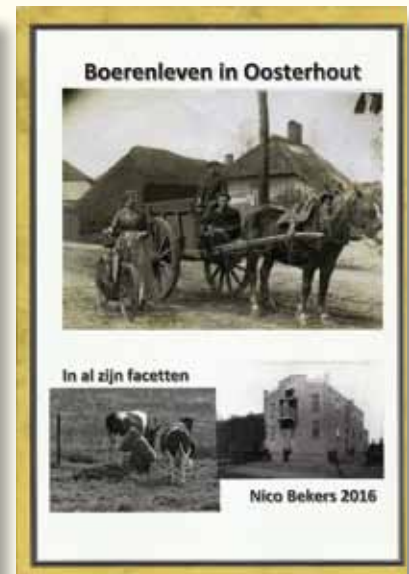
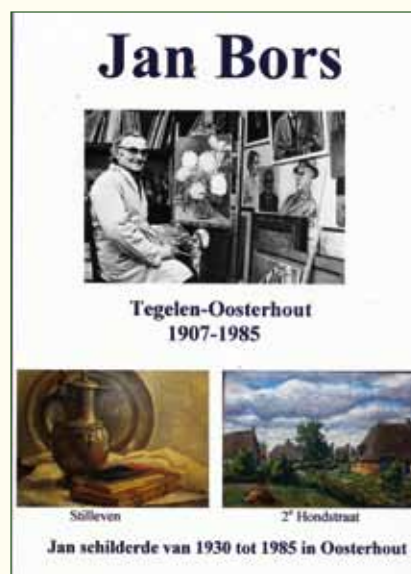
(We zullen toch wel een kaart krijgen van Martin uit Amerika, van de Niagara watervallen of zo?).

Het koffiegesprek zal, Nico kennende, wel ontspannen verlopen. Vóór we aanbellen wordt de voordeur al geopend, we ruiken de koffie, Nico verwachtte ons. Als we dan aan de koffie zitten komt het gesprek al gauw op de bezigheden van Nico voor en bij de Heemkundekring (HKO).

Nico is veel betrokken bij de activiteiten van de HKO zoals het inrichten van de tentoonstellingen, vooral op het gebied van foto's en het aanleveren van teksten. Hij heeft aangegeven dat hij tot mei doorgaat met de werkgroep Organisatie, maar niet elke dinsdagmorgen meer naar de werkgroep komt. Dat vindt hij te veel. Als er versterking zou komen voor de werkgroep zou dat hem wel goed uitkomen.

Zijn interesse gaat uit naar van alles wat met

Oosterhout te maken heeft, zijn drijfveer wat hij vroeger al had is de voorliefde voor geschiedenis. Dit heeft geleid tot het verzamelen van informatie over Oosterhout, de laatste tijd zijn er van zijn hand een aantal studies in boekvorm verschenen zoals over de Oosterhoutse kunstschilders, over Bill Broeders, die op de Voorhei

2 Boeken geschreven door Nico: De schilder Jan Bors en het Boerenleven in Oosterhout in al zijn facetten

woonde. Over Albert Verschuuren zoon van een wolfabrikant uit Tilburg en die in Villa Mathilda woonde. Jammer genoeg is dit mooie gebouw gesloopt. Over Piet de Bodt, geboren in de Kloosterstraat en ruim 90 jaar oud geworden, over Gijsbertus Olislagers, geboren in Café Flora op de Heuvel in Oosterhout. Over Pierre Theelen (schilderij van De Gekroonde Bel e.a.). Maar recent ook over het Boerenleven in Oosterhout en De Oosterhoutse Tijdmaschine. Maar deze interesse leidde ook tot een verzameling ansichtkaarten, speldjes, lucifersmerken, sigarenbandjes, bidprentjes en lepeltjes, betrekking hebbend op Oosterhout. Hij zoekt nog steeds naar Oosterhoutse voorwerpen om zijn verzameling aan te vullen, dus wie weet hebt u iets wat zijn interesse heeft.

Nico was onderwijzer en gaf les op lagere scholen (toen nog wel), in Terheijden en ook langer geleden op school de Wildzang in Oosterhout.

Een voorbeeld uit zijn verzameling ansichtkaarten de Hoeve Bergvliet

en Sicilië werden bezocht en onvergetelijk zijn de audiënties bij Paus Pius XII en bij Paus Johannes XXIII en het zingen voor allebei de pausen.

Op 14 jarige leeftijd was het zingen bij de Nachtegalen voorbij. Zijn stem was geen jongensstem meer. Wat Nico er aan overgehouden heeft is de liefde voor muziek en het leren over andere mensen en andere culturen. Nico zingt nog steeds in koren, het KBO-koor The Oldstars en het koor Chapeau, een mannenkoor

Hij heeft in totaal ruim 40 jaar les gegeven. Hij en Franca hebben twee dochters, Chantal en Jera. Chantal heeft 2 kinderen, Rens en Brechje. Jera heeft een zoon Stijn.

met allerlei driestemmige liederen als repertoire. Country, bluegrass en folk zijn muziekgenres die Nico ook waardeert.

Nico vertelt enthousiast over zijn jeugd, toen hij bij de Nachtegalen was. Muziek en zingen, ook een van de hobby's, vanaf zijn 8ste jaar bij de Nachtegalen gezongen, samen met zijn broer Mario. Van mus naar mees, naar vink, van kwart- tot half- en reserve-nachtegaal. En na 2 jaar mochten ze mee op tournee. Duitsland en Italië waren de favoriete landen.

Nico, 4 jaar oud, zat de countrymuziek al in het bloed

Het meest indrukwekkend was het optreden van de Nachtegalen in de Scala van Milaan.

Nico en Mario mochten zelfs een duet in dit prachtige gebouw zingen.

Hoogtepunten waren ook de twee reizen met het vliegtuig naar Italië, in een DC 2, een vliegtuig waar ongeveer 40 mensen in konden.

De eilanden Sardinië

Terug naar de heemkunde, Nico heeft altijd belangstelling gehad voor de omgeving van Oosterhout en de geschiedenis ervan. Hij heeft veel

gewandeld en hierbij de streek verkend. De Linies van Den Hout en de Munnikenhof zijn verdedigingslijnes, nog uit de 80-jarige Oorlog en er zijn nog allerlei sporen hiervan te vinden. Dit zal leiden tot een tentoonstelling in het najaar over de aanleg van het Wilhelminakanaal en omgeving en de verdere ontwikkeling ervan.

Het Ensemble Chapeau met Nico links op de 2e rij

We moeten ook zijn bijdrage nog noemen aan de tentoonstellingen over Willem van Duvenvoorde en over het onderwijs in Oosterhout. Voorts twee boekjes van zijn hand waarin een overzicht wordt gegeven over de boeken die er zijn geschreven over Oosterhout.

De suggestie wordt gedaan aan Nico om voor ons vernieuwde verenigingsblad af en toe een artikel aan te leveren met als onderwerp een van de Oosterhoutse kunstschilders, zeker nu afbeeldingen van de kunstwerken in kleur kunnen worden afgedrukt.

Nico, bedankt voor de koffie, we zijn heel wat te weten gekomen over wat jou aan de heemkundekring bindt en boeit. We bedanken jou ook voor de inzet voor de HKO en zijn benieuwd naar jouw bijdragen voor de volgende kwartaalbladen.

Mario en Nico op het San Marcoplein in Venetië, Pasen 1957 en daaronder de groepsfoto van de Nachtegalen bij het vliegtuig naar Italië vanaf Schiphol met een DC 2.

Noot van de redactie: Dit artikel was, zoals uit de tekst blijkt, gepland voor het voorgaande nummer van ons blad maar dat lukte ons toen helaas niet vanwege ruimtegebrek, waarvoor onze excuses aan de auteurs.

Vertrek vanaf Schiphol naar Italië.

Voorste rij, knielend, v.l.n.r.: Jan de Craen, Johan Kastelijns, Wally Oomen, Jan v.d. Kaa, Nijs van Ham, Ad van Beek, Goof van de Heykant, Ferry van Beers, Jan Emmen, Mari de Rooy.

Staan, v.l.n.r.: Hans Adams, Ad van Bavel, rector Fick, Jan Willem Sentrop, Kees Hoymaaiers, Nico Bekers, Wilco Vermeulen, Frans van Bommel, Ad van Bers, Cor Stultjens, Piet Kamp, Jac Boomaars, Giel de Greeuw, Rini van Mook, Jac Bliemers, Bert Joosen, Jacques van Bommel, Frans Aarts, Mario Bekers, Jac Mekes, pater Kanters, Kees Kloet, Theo Jonk, Peter Dirx, Gerrit de Nier en Peter Kimenai.

ERELID Bertien Rompa overleden

In mei 2018 heeft het bestuur van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout - op voordracht van meerdere

leden - ingestemd om Bertien Rompa wegens zijn bijzondere verdiensten inzake het verwerven en vastleggen van gegevens over het Oosterhouts verleden, die uiteindelijk hebben geleid tot een belangrijk digitaal archief, te benoemen tot erelid.

Ook zijn boeken over de Klappeijstraat en de Zandheuvel hebben bijgedragen aan de positieve uitstraling van onze kring.

Op dinsdag 12 juni 2018 bereikte ons het droevige bericht dat Bertien is overleden. Door de benoeming tot erelid blijft hij onverbreekelijk verbonden aan onze kring.

Advertentie

An advertisement for Wim Vermeeren fotografie. The background is a large black and white photo of two young boys wearing sunglasses. Overlaid on this are several smaller black and white photographs: a group of people sitting outdoors, a vintage car with a bride, and a group of children. The text is in a serif font.

Wim Vermeeren fotografie
Varendonk 17 Oosterhout
Tel : 0162-450056-0642517674.

Thomas Ernst van Goor

Auteur van 'Stad en Lande van Breda'

Door Jacob Jonker

Op de boekenplank van liefhebbers van de historie in onze streken, staat meestal wel het boek van Thomas Ernst van Goor 'Stad en Lande van Breda, met koperen platen' uitgegeven in 1744 te 's-Gravenhage, of een facsimile daarvan.

Al sinds enkele honderden jaren fungeert dit boek als een soort standaardwerk voor de geschiedenis van de Baronie van Breda. Maar wie was deze Thomas Ernst van Goor?

Thomas Ernst van Goor...

werd geboren op 12 november 1688 te Breda. Zijn vader was Johan van Goor, stadhouders van Breda. Zijn moeder was Catrijna van Raesvelt. De familie behoorde tot de kleine coterie van regenten in Breda. Hij bezocht de Latijnse school aldaar en studeerde vanaf 1710 rechten te Leiden. Daarna werd hij advocaat in Breda. Vanaf 1713 wordt hij ook ontvanger van de verpondingen in Terheijden. Dat ambt bekleedt hij tot 1758.

De werkzaamheden van het ontvangers-ambt laat hij soms uitvoeren door een plaatsvervanger. Niet ongebruikelijk in die tijd. De uitvoering van het ambt ging niet geheel vlekkeloos. Er zijn regelmatig problemen over de afdracht van gelden. In 1757 zijn er weer problemen met de afrekeningen en Van Goor doet dan afstand van zijn ambt.

Zijn huis in de Visserstraat van Breda dat nog gold als onderpand van zijn ambt, krijgt hij niet terug voordat alle tekorten worden aangezuiverd. In 1758 wordt alles inderdaad aangezuiverd.

Gedurende vele jaren was Van Goor daarnaast schepen van de stad Breda. Ook was hij weesmeester samen met zijn vrouw, Esther de Lannoy. In de periode van 1735-1739, vervulde Van Goor geen enkel ambt. Deze tijd besteedde hij zeer waarschijnlijk aan de bestudering en het schrijven van de geschiedenis van zijn geboortestad Breda.

Na 1758 woonde Thomas Ernst van Goor met zijn gezin in Etten in Huize Adama. Een aanzienlijk

huis, met grachten omringd. Van Goor overleed te Etten op 6 mei 1778.

Huize Adama te Etten plm 1820

Dit huis ligt enigszins verschooten binnen de muren van het voormalige klooster 'Het Withof'. Centraal gelegen binnen deze bebouwing is dit huis praktisch

niet te zien vanuit de Bisschopsmolenstraat. Maar zodra je de hoofdboort binnengaat, sta je oog in oog met de voorgevel van dit gebouw.

Wat bewoog Van Goor om het boek 'Stad en Lande van Breda' te gaan schrijven?

Dat wordt misschien duidelijk in het voorwoord. Van Goor draagt zijn boek op aan Willem Karel Hendrik Friso, prins van Oranje en onder andere heer van Breda. In zijn opdracht haalt hij de dichter Ovidius (43 v.Chr.-17 na Chr.) aan. Deze stelt 'Ik weet niet door wat zucht de Mens staag wordt bezeten tot zijn geboorteplaats en die nooit kan vergeten'. Van Goor schrijft dat hij daar ook mee is behept. In zijn jeugd is hij daardoor al aangespoord om alles te zoeken en te verzamelen, wat zou kunnen leiden tot het ophelderen van de geheimen van het verleden.

Hij hoopt verder dat de Prins van Oranje met genoeg van zijn boek zou willen bezien. In dat geval zou het werk dat aan dit boek ten grondslag lag, al rijkelijk beloond wezen. Dat zou dan ook de enige beloning van de Prins zijn, want uit niets blijkt dat de Prins de opdracht tot dit boek heeft gegeven. Ook uit de kas van de stad Breda is geen beloning gekomen. Overigens was Van Goor als lid van een Bredase regentenfamilie en zelf behorende tot de magistratuur bij uitstek geschikt om dit boek te

schrijven. Alle bronnen om zich de geschiedenis van de Stad Breda eigen te maken, waren voor hem beschikbaar.

Bronnen:

Korteweg, E. *Onderzoek naar Thomas E. van Goor en zijn beschrijving van Breda, met losse aantekeningen.*

Gem. Archief Breda: *Thomas Ernst van Goor 'Stad en Lande van Breda met koperen platen', uitgegeven in 1744.*

Heemkundekring Jan Uten Houte, 'Religieus erfgoed Etten-Leur, opnieuw in Beeld gebracht'.

Een schuilkelder uit de tweede wereldoorlog

Oproep van Frans van Wanrooij

In augustus 1939 sloten Duitsland en de Sovjet Unie een niet aanvalsverdrag: het Molotov-Ribbentrop-pact. In een geheime clause verdeelden beide landen Polen. Op 1 september viel Hitler het land met veel machtsvertoon binnen. Groot-Brittannië en Frankrijk verklaarden daarop Duitsland de oorlog. Drie weken later viel ook de Sovjet Unie Polen binnen.

Een week later, op 9 september 1939 wordt er bij de gemeente Oosterhout een aanvraag gedaan voor een bouwvergunning voor een 'Beton bergplaats' door Pastoor van Loon, van de Antoniusparochie in Oosterhout. Eind 1939 is de schuilkelder gereed.

De schuilkelder heeft ook daadwerkelijk als schuilplaats gediend. Vooral de laatste 2 weken van september en de eerste 2 weken van oktober 1944, ten tijde van de bevrijding van Oosterhout, heeft de kelder als schuilplaats gediend.

Na de oorlog...

krijgt de schuilkelder weer de functie van bergplaats voor de bewoners van de St. Antoniuspastorie. Zoals al in vele parochies gebeurde, wordt de pastorie onbetaalbaar voor de parochiegemeenschap en wordt verkocht. 77 jaar na de bouw van de schuilkelder besluiten Paul en Ans van Acker, de huidige eigenaars van de schuilkelder, met ondersteuning van de Heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout' om de 'slapende' schuilkelder bij gelegenheid open te stellen voor het publiek.

Oproep aan onze Heemkunde-leden!

Nu, mei 2018, is de belangstelling enorm groeiende. Het team van schuilkelder-gidsen bestaat momenteel uit 5 personen. Een te klein team om de groeiende stroom bezoekers te begeleiden. Graag willen we ons gidsen-team uitbreiden met enkele Heemkunde-leden. Om deze reden onze oproep; vindt u het plezierig om binnen een team van grotendeels Heemkundemensen, onze belangstellende bezoekers te vertellen over de geschiedenis en het doel van de schuilkelder bij de oude pastorie van de Antonius-gemeenschap aan de St. Vincentiusstraat. Heeft u 2 à 3 dagen per jaar gelegenheid om aan ons publiek het verhaal, met enthousiasme over te brengen. Maar vooral: 'zou u dat leuk vinden', maak dan eens een praatje of stuur een mailtje naar Paul van Acker, e-mail: pvacker@hotmail.com. Laat eens van je horen.

Dank namens ons gidsen-team.

Van Huize Vredeoord tot O.L.V. klooster (Deel 2)

Door Jacob Jonker

Samenvatting voor-geschiedenis uit deel 1:

Op de lokatie van het huidige klooster van de Benedictinessen op Zandheuvel 90 was vanaf 1819 een kostschool gevestigd, bekend als Huize Vredeoord, welke ge-exploiteerd werd door verschillende eigenaren. De onderwijsbestemming eindigde na circa 80 jaar, voornamelijk door de drama-

tische terugloop van leerlingen. In 1901 vestigden zich hier Benedictinessen afkomstig uit Frankrijk. In de volksmond genaamd 'de Franse Nonnen'. Dit was het gevolg van een door het Franse parlement aangenomen wet die bedoeld leek om de kloosterorden hun bestaansrecht te ontnemen. Huize Vredeoord werd in de loop der jaren getransformeerd tot de huidige Onze-Lieve-Vrouwe abdij.

De verdere geschiedenis van de kloostergemeenschap

In 1918 komt er een einde aan de Eerste Wereldoorlog en ontstaat er een ander politiek klimaat in Frankrijk. Hierdoor komt er weer perspectief voor de Franse religieuzen. Een gedeelte van de Benedictinessen, waaronder madame Bernard, keerde terug naar Wisques. Ongeveer 30 zusters bleven achter. Op 28 augustus 1919 werd Oosterhout een zelfstandig klooster, onder de leiding van de eerste priorin, Hildegardis Lamy de la Chapelle. Op 24 juni 1924 werd het klooster verheven tot Abdij en zuster Hildegardis werd de eerste abdis.

De kloostergemeenschap onder priorin Hildegardis

De kloostergemeenschap telde onder Hildegardis op het hoogtepunt ongeveer 88 zusters van verschillende nationaliteiten. De priorin was een Française. De novice meesteres was een Oostenrijkse en verwant aan de Duitse keizerlijke familie. De koorleidster was een Engelse, de organiste was

Huize Vredeoord 1826-1883 (kunstenaar onbekend)

een Nederlandse en de materiële zaken van het klooster werden behartigd door een Duitse. Verder was er nog een Belgische, een Poolse en een Baskische non. Van de laatste gaat het verhaal dat zij in de Tweede Wereldoorlog op de boerderij hielp en daar, toen er een kalfje loeide dat eigenlijk verborgen moest blijven voor de controle, een goed

idee kreeg. Zij pakte een klein poesje en plaatste dat bij het kalfje in het hok. Het kalfje voelde zich daarna niet meer alleen en hield meteen op met loeien.

De kloostergemeenschap leefde in die dagen nog onder zeer primitieve omstandigheden. Er was geen elektriciteit, wel gasverlichting, maar niet in de cellen van de zusters. Slechts een paar vertrekken in het klooster waren verwarmd. Het water moest nog met de hand worden opgepompt.

Ook buiten werd hard gewerkt. De zusters moesten het hooi op het land binnen halen en de aardappels zelf nog rooien. En natuurlijk leefde men nog achter het zogenaamde slot; tralies dus. Overigens is het feit, dat er zo weinig voorzieningen in het klooster waren, mogelijk nog een zegen geweest. Toen de Duitsers in WO II kwamen kijken of het gebouw geschikt was om door hen gebruikt te worden, vonden ze het ongeschikt.

De Tweede Wereldoorlog

Hoewel men nog zoveel mogelijk afgezonderd van de rest van de wereld leefde in het klooster, was men toch op de hoogte van de naderende oorlog. Vier zusters, waaronder een zuster van Joodse afkomst, werden voor de inval der Duitsers al naar Frankrijk gestuurd. Veel zusters van Franse afkomst herinnerden zich nog de Duitse inval in Frankrijk in de Eerste Wereldoorlog en dus werden

► in de eerste dagen van de inval al allerlei geschriften waarvan men vermoedde dat die problemen zouden kunnen opleveren met de Duitse bezetter, verbrand of verstopt.

Twee Engelse zusters werden al spoedig door de Duitsers opgehaald om afgevoerd te worden naar een interneringskamp. De kloostergemeenschap zette zich in om de Oosterhoutse bevolking te helpen waar nodig. Alles was op de bon, dus de zusters kregen ook bonnen. Maar de bonnen voor snoep en schoenen had men niet nodig dus die werden aan de Oosterhouters rondgedeeld. Ook deelden zij eten uit. Verder boden zij weer onderdak aan zusters die uit hun klooster waren verdreven.

Tijdens de bevrijding in september 1944 braken er hachelijke momenten aan. Oosterhout kwam onder vuur te liggen en vele Oosterhouters zochten en kregen bescherming binnen de stevige kloostermuren. De abdij bleef echter gespaard voor verder oorlogsgeweld.

Na de bevrijding

In 1945 werd Hildegardis ziek en haar taken werden overgenomen door zuster Maria-Theresia van Rijn, een Nederlandse. In 1948 werd zij officieel tot abdis gekozen. Op 30 januari 1951 overlijdt de vroegere abdis Hildegardis. Haar begrafenis was een indrukwekkende plechtigheid zoals is weergegeven in dagblad De Stem van 5 februari 1951.

Begrafenis van de Abdis Hildegardis

*Indrukwekkende plechtigheid in de
O. L. Vrouwe-Abdij te Oosterhout*

Met de verkiezing van zuster Van Rijn, werd ook de aanzet gegeven van het omzetten van de Franse kloostercultuur naar de Nederlandse. Het voorlezen tijdens de maaltijden, er was nog steeds een spreekverbod, ging voortaan in het Nederlands. De Franse zusters kregen de keus om eventueel naar Frankrijk terug te keren. Een aantal maakte daarvan gebruik. Na het Vaticaanse concilie in de jaren '60 vonden er veel veranderingen in het klooster plaats. De scheiding tussen koorzusters en lekenzusters verdween, de tralies gingen weg en men kreeg andere, gemakkelijk zittende, kleding. De zusters kunnen zich nu vrijer bewegen en gaan ook buiten het klooster indien dat nodig is om een cursus te volgen of anderszins. Het Latijn verdween voor een groot deel bij de eredienst en werd vervangen door het Nederlands. Men zingt

echter nog steeds enkele Gregoriaanse gezangen. Het klooster is nu geen eiland meer.

De voorziening in het eigen levensonderhoud

Ook ging men op zoek naar werk waardoor men in het eigen levensonderhoud kon voorzien. Dat moest dan wel gedaan kunnen worden binnen de kloostermuren. De zusters vonden dat bij 'De zemkus' zoals men in Oosterhout de zeemlederfabriek noemde. Ze naaiden voortaan zeemlappen aan elkaar. Ook werd er ingepakt voor de Jamin. Verder ging men zij zich bezig houden met het maken van kerkelijke gewaden en het restaureren van gobelins. Op het einde van de jaren '60 kwam het verlangen bij veel leken, om zich bij tijd en wijlen terug te kunnen trekken in de rust van een klooster. Daarvoor was er reeds lang een gastenverblijf in de Abdij, maar dit telde slechts vier kamers. Er kwam dus een nieuw gastenverblijf en meer werkzaamheden met betrekking tot de gasten en het gastenverblijf. Het gastenverblijf kwam er niet zonder slag of stoot. Vooral bij de oudere zusters was er weerstand. Men was bang dat hun privacy zou worden aangetast en dat hun beschouwend leven in gevaar kwam. Het gastenhuis met de 12 kamers kwam er toch. De gasten kunnen hier zelf mediteren en nemen ook deel aan de gebedsdiensten en de eucharistieviering. Door de vele nieuwbouw is het leven in het klooster intussen een stuk aangenamer geworden.

De verbouwingen van 1972-1987

Aanvankelijk was er alleen nog behoefte aan vereenvoudigingen binnen de kerk. Tegen het einde van de jaren '60 wordt de roep groter om vorm te geven aan de liturgische vernieuwing afgekondigd door het tweede Vaticaanse concilie. Met name de priester staat nu met het gezicht naar de gelovigen. Een nieuwe fase van verbouwen breekt aan onder de leiding van architect Ruys van Architectenbureau Van Dael en Ruijs, later Buro Ruijs en Bolder. Gebouwen dienen grote eenvoud en soberheid uit te stralen. Deze term is van toepassing op vormen en materiaalgebruik van het gebouw. Dit paste precies in de stijl gebaseerd op de theorie van Dom H. van der Laan die hij in de jaren na WO II doceerde in cursussen aan architecten, bedoeld om de kerkenbouw een ander gezicht te geven. De cursussen werden gegeven in 's-Hertogenbosch. Vandaar de naam van de stijl 'Bossche school'. Volgens deze theorie is architectuur een aanvulling op de natuur. Aan de basis van

▶ goede architectuur ligt de maat en de geleding van de wand. Dit ruimtelijk vormenspel in combinatie met materiaal- en kleurtoepassing, aangevuld met analoge inrichting van de gebouwen, scheppen samen een innerlijke harmonie die de mens verrijkt. Wie deze gebouwen bewoont, ervaart regelmatig de overgang van de ene naar de andere stijl en de invloed die ervan uitgaat. De ruimtes in de stijl van de Bossche school hebben nagenoeg geen versiering.

Ongeveer alles wat het gebouw laat zien, heeft een bouwtechnische functie: ramen, lateien, deurposten. Wij zouden in deze tijd zeggen 'back to basic'. Dit principe vindt ook onverwachte weerklank in de Regel van Benedictus, waar deze zegt dat een ruimte moet zijn wat ze is: er moet niets anders in opgeborgen worden. Het gevolg is een open ruimte, die ontvankelijk is voor wat zich aandient. In de stijl van de Bossche school wordt dus alles aangepast. Met de bouw van het gastenhuis in 1972 wordt de grondvorm van het totale complex uitgebreid met een binnenhof die geopend is naar het noorden. De kamers van de gasten liggen aan de westzijde van het gebouw.

De gang en de spreekkamers aan de hofzijde. In 1976 worden alle in slechte staat verkerende gebouwen op dezelfde plaats herbouwd. Het hele klooster wordt aangepast omdat de ruimte te klein is voor de grote gemeenschap en door de bouw van twee nieuwe vleugels en de sloop van een oude vleugel ontstaat een nieuwe binnenhof. Zo zijn er uiteindelijk vier binnenhoven gecreëerd. Het meubilair is ook voor een groot deel ontworpen door Dom Van der Laan.

De hoofdingang

De hoofdingang wordt weer naar het oosten verlegd waar deze vroeger in Vredeoord al lag. De bezoekers hebben nu bij binnenkomst uitzicht op een fraai gebouw in de stijl van de Bossche school. Op de schets omtrent deze bouwperiode (zie deel 1) is dit nog niet aangegeven maar op bijgaande foto is deze verandering duidelijk te zien.

De kerk

Gebouwd in neogotische stijl, wordt de kerk in 1961 heringericht door professor Granpré Mo-

Het gastenverblijf

De huidige hoofdingang

lière. Het ciborium wordt afgebroken, het altaar vernieuwd. Het traliehek tussen priesterkoor en monialen vereenvoudigd, de beschilderingen verwijderd en de ramen en verlichting gewijzigd. Eind van de jaren '60 wordt de roep groter om vorm te geven aan de liturgische vernieuwing afgekondigd door het tweede Vaticaanse concilie. De priester staat nu met het gezicht naar de gelovigen. Een symbool voor de dialoog binnen de kerk. 'Nobilis simplicitas' voorname eenvoud. De term is van toepassing op de vormen en materiaalgebruik van het gebouw.

Alle veranderingen van het interieur van de kerk zijn hierop afgestemd; tevens wordt door het slopen van de ronde orgeltribune en het verwijderen van de neo-gotische koorbanken, een grotere betrokkenheid tussen monialen en gasten mogelijk gemaakt. Hierin ontmoeten beide stijlen elkaar. De sobere inrichting, het koorgestoelte en gastenbanken, ze vormen een ruimte met een open karakter: er is ruimte voor de zoekende, biddende mens. In 2000-2001 is de kerk onder begeleiding van

muurd. Een gedeelte daarvan, de muur langs de Abdis van Thornstraat, was daar in de zestiger jaren neergezet door de gemeente Oosterhout, toen men een gedeelte van de grond van de Benedictinessen nodig had om deze straat als verkeersader te laten functioneren. Het was een saaie 230 meter lange muur, waarvan het onderhoud ook te wensen overliet. De historische klooster-

architect Van Leijsen aangepast aan het huidige gebruik door de gemeenschap.

Honderdjarig bestaan van de kerk

Op 17 oktober 2011 vierden de Benedictinessen het 100-jarig bestaan van hun kerk, met een eucharistieviering door de bisschop Hans van den Ende. Wat vond de huidige abdis, zuster Martha Verstraeten, van de kerk? Een citaat uit een artikel van Paul de Schipper in BN De Stem van 13 november 2011: *'Wat me trof toen ik hier voor het eerst binnenkwam was de buitenkant van de liturgie, zeg maar de verpakking. Voor mij was de kerk de ontvangende ruimte, het was niet alleen de esthetiek die trok. Die ruimte appelleerde aan iets in mij. Ik denk dat de liturgie voor de meesten van ons het eerste is wat trok. Dat is de zichtbare kant van ons leven.'*

De kloostermuur

Het grondgebied van het klooster was geheel om-

muur langs de Zandheuvel was ook aan een restauratie toe.

In 2009 kwam er plotseling voor de Stichting Heilige Driehoek, onder voorzitterschap van dr. J. Gorisse een kans om hier verandering in te brengen. De provincie Noord-Brabant had in het kader van haar project 'Mooi Brabant' 7 miljoen euro uitgetrokken om de lelijkste plekken in de provincie aan te pakken. Iedere gemeente kon daarvoor een plan indienen en de Brabantse bevolking kon vervolgens digitaal stemmen op de projecten waarvan men wilde dat die werden aangepakt. De Oosterhoutse architect Frans van Leijsen en Paul Elshout, een bekende beeldend kunstenaar uit Oosterhout bedachten op initiatief van de Stichting, samen een plan dat inhield dat er een nieuwe muur voor de bestaande muur langs de Abdis van Thornstraat zou komen, dat de oude muur langs de Zandheuvel zou worden gerestaureerd en dat

Artists impression van de kloostermuur aan de Abdis van Thornstraat die 2011 gerealiseerd werd. Een ontwerp van architect Frans van Leijsen met daarin - halverwege - het kunstwerk van Paul Elshout.

er een esthetische verantwoorde overgang tussen de twee muren zou komen. Dit plan werd van harte omarmd door de gemeente en bij de provincie ingediend. Het plan werd vervolgens genomineerd door de provincie. Meteen werd door de Stichting Heilige Driehoek een campagne opgestart die er voor moest zorgen dat zoveel mogelijk Oosterhouters digitaal op dit plan zouden stemmen. Dat lukte, heel veel Oosterhouters waren enthousiast en brachten massaal hun stem uit.

Op 9 juli maakte de gedeputeerde Paul Rupp bekend dat het ontwerp voor de nieuwe muur kon worden gerealiseerd. In 2011 was de muur klaar en de oude muur gerestaureerd. Halverwege was het kunstwerk van Paul Elshout aangebracht. De muur werd onder veel belangstelling in gebruik genomen. Veel toeschouwers vonden bij nader inzien de kleur grijs te licht, maar intussen is de muur wat donkerder geworden en is de kleur geen discussiepunt meer.

Het heden

Op 22 november 1993 werd zuster Agnes van Griensven weer opgevolgd door de huidige abdis, zuster Martha Verstraeten, zij komt van 'de grenskant' in Zeeuws-Vlaanderen, uit Clinge. De kloostergemeenschap heeft al een hoge gemiddelde leeftijd en telt minder dan 20 zusters. Gelukkig hebben zij tegenwoordig hulp van ongeveer tien vrijwilligers uit Oosterhout en de wijdere omgeving, bij het vervoer van de paters die bij het klooster betrokken zijn, de ontvangst, de bibliotheek en de tuin. Wij hopen dat zuster Martha en haar gemeenschap nog lang aanwezig zullen zijn in die oase van rust aan de Zandheuvel.

Bronnen:

Met dank aan de Zusters Benedictinessen voor gebruik Archiefgegevens van het O.L.V. klooster en het boek 'De Zandheuvel in Oosterhout' door B.J.Th.M. Rompa. Fotobewerkingen Jan van Ham.

Inbraak bij notaris Klis

Uit de nalatenschap van Stan Bol

Op 19 april 1781 in de nacht van donderdag op vrijdag werd er ingebroken bij notaris Klis in de Klappeijstraat. De vorster maakte van deze inbraak een rapport op. De dief had een ruit ingeslagen en de grendels vernield. Daarna had hij de raamhor doorgesneden en was naar binnen geklommen. Binnen in de kamer stond een notenhouten kabinet waar boven het slot van de middelste la een gat was geboord. Voor het kabinet lagen een grote hoeveelheid aan linnen en andere stoffen en papieren dozen. Naast het kabinet stond een porseleinen tafeltje waarvan de onderste la openstond. Buiten een aantal kledingstukken en tafellinnen werden nog de volgende voorwerpen gestolen. Een zilveren theebus in de vorm van een hert. Twee gouden gespen. Een gewijde ketting met twee dubbele gouden sloten waarop een kroontje stond.

Gouden horloge

Een schildpaddendoosje met op de ene zijde een wit ingelegd wapen en

op de andere zijde een geschilderd portret. Een klein zilveren doosje met daarin onder glas een geschilderd portret van de overleden prins van Oranje en Nassau als herinnering. Nu hebben mensen foto's als herinnering dat waren toen portretschilderingen. Nog een zak met collectegeld die aan de kerk toebehoorde. Enkele beurzen met oud geld¹.

Zo te zien was notaris Klis in goeden doen.

¹RAT Tilburg, gemeente Oosterhout, archief 2006

Schildpaddoosje

OOSTERHOUTSE STRAATNAMEN

Deel 2 - De Bouwlingstraat, Kegelstraat en Kruisstraat

Door Christ Buiks

Eerst kijken we naar de Bouwlingstraat

De Bouwlingstraat is een oude straat die vanaf de omgeving van de Heuvel langs het Rulleke naar het zuiden loopt. Hier sloot de Bouwlingstraat na

jaar ze voorkomt in het oudste cijnsboek als 'die Bouwens straet' en Bouwelincstrate¹. Bij de eerste vermelding wordt ene Claes Bouwens genoemd als wonend in die straat. Latere vermeldingen van de straat spreken meestal van Bouwelingstraet, al komen afwijkende spellingen als in 1614 'die Baulinghstrate' en 1714 'de Beulinghstrate' ook voor².

Bij het begin van de Bouwlingstraat aan de kant van de Heuvel stond vroeger een rijtje woningen. Daarvoor liep de Rul, met bruggetjes naar de voordeuren. Een opname uit 1924. (HKO)

Waarschijnlijk ligt aan deze straatnaam een familienaam ten grondslag. In Belgisch Brabant kwamen in 1497 ene Johan Bouwelincx en ene Baulins Bauwelins voor³. In de Baronie is deze familienaam echter niet opgetekend. Hij kan al zeer vroeg verdwenen zijn. De ene vermelding uit 1435 geeft Bouwensstraet; dan zou men aan een familie Bouwens moeten denken als naamgever van deze straat. Die familie kwam daar inderdaad voor, zoals blijkt uit de vermelding van Claes Bouwens uit 1435. De patroniemen Boudens en Bouwens zijn afgeleid van de mansnaam Boudewijn⁴.

Kort voor het Wilhelminakanaal stond aan de oostkant van de Bouwlingstraat het café van Jan de Hoogh. De brug aldaar over het kanaal werd naar hem genoemd. Jan de Hoogh was behalve herbergier ook schoenmaker. Hij overleed in 1955 op 92-jarige leeftijd. De foto dateert uit 1954. (HKO)

Bouwen is bewerken, ploegen, zaaien (vgl. bouwland, bouwhoeve, landbouwer). Een bouwman was eeuwenlang de gewone benaming voor een landbouwer, een boer. Bouweling kan ook een alternatieve naam voor boer zijn. Maar die term is in geen enkel woordenboek te vinden. In de Bouwelingstraat stonden in de 19e eeuw drie of vier boerderijen; de meeste aan de westkant zodat er geen bruggetje over de Rul nodig was om ze te bereiken.

Dat er volgens Leenders pas voor het eerst in 1524 een boerderij vermeld wordt in de

een buiging naar het zuidoosten aan op de Eikdijk, die verder naar Dorst liep. De Bouwelingstraat bestond in elk geval al in het jaar 1435, in welk

Bouwelingstraat⁵ is niet juist: reeds in 1492 bezat Heyn Jan Ghysels hier een huysinge met hovinge en landt⁶. En zelfs in 1435 woonde bovengenoem-

► de Klaas Bouwens er al. Ook eeuwen tevoren zullen er al boerderijen zijn geweest, alleen zijn er geen vermeldingen van overgeleverd. De Nieuwe Bouwelingstraat bestond ondanks het Nieuwe in de naam al heel lang: het was het eerste deel van de weg van Oosterhout naar Breda. Het volgende stuk was de Molenstraat. Voordat begin 19e eeuw de rechte Bredaseweg werd aangelegd, liep de bochtige weg van de Heuvel naar Breda via de Nieuwe Bouwelingstraat en de Molenstraat/Heistraat.

De tweede straat, de Kegelstraat...

Foto uit 1977 van de Eerste Kegelstraat, kort voor de sloop. Links aan het eind is nog net iets van de Tweede Kegelstraat te zien. De hoge bomen rechts stonden voor de boerderij van de Gebroeders Van Bavel. (HKO)

wordt ook al in 1435 vermeld als 'Kegelers strate', maar er komen ook afwijkende vormen voor als 1580 'Ketelingstraet' en 1581 'Kekelingstraet'⁷. Vaak vinden we de vorm Kegelingstraat, bv. in 1707 'Kegelinghstraat'⁸. In 1878 was deze straat 205 meter lang en 5 a 6 meter breed⁹.

De Kegelstraat is waarschijnlijk genoemd naar een familie Kegelaars. Vgl. de volgende vermeldingen: 1422 Heinric Kegeleer op een heyndinghe aen Sconcinxs dike¹⁰; 1624 Adriaen Kegelers¹¹; 1444 Heynric Kegelaars, Gielis Kegels¹². In het mnl. betekent kegelaer: 'kegelspeler, ook: naam van een krijgswerktuig, kei- en steenwerper, ook: eene machine die vuurpijlen werpt in eene belegerde stad'¹³. De vorm Kekelingstraat lijkt verklaarbaar daar Verster mededeelt dat kekel wel voorkomt in de zin van kegel, vooral gebruikt voor de stop uit een vat, wanneer die de vorm van een kegel heeft¹⁴. Ook

mogelijk is dat de Kegelstraat vernoemd is naar de aanwezigheid van een kegelbaan. Het kegelspel was in de late Middeleeuwen populair en kegelbanen kwamen in steden veel voor. In Breda was wel een kegelbaan bekend. Maar ook in Oosterhout? In de Kempen komen in diverse dorpen Kegelstraten voor, oa. te Overpelt, Beerzel, Berlaar en Heist-op-den-Berg, maar de naam is b.v. ook bekend in Rotterdam. Hier zal kegel in de meeste gevallen toch wel slaan op het kegelspel, daar het weinig waarschijnlijk lijkt dat een familie Kegelaars in al deze plaatsen aanwezig was en daar zijn naam overdroeg op de Kegelstraten.

De Kruisstraat...

Kruisstraat is een vrij algemeen voorkomende naam in dorpen en steden. In Oosterhout kwam deze naam twee maal voor: de huidige Kruisstraat en de Leijsendwarsstraat. Zelfs de Rulstraat en de Julianalaan werden soms ook zo genoemd. De eerste vermelding van de Kruisstraat dateert uit het jaar 1529: 'die Cruysstraet'¹⁵. Ook vormen met slechts één -s komen geregeld voor: 1572 de Cruystrate¹⁶ en 1624 aende Cruystraet¹⁷. De straat was in 1878 485 meter lang en 8 à 10 m breed¹⁸. De bewering van Lindemans dat veel kruisnamen wijzen op een draaiend toestel in een

pad (om vee tegen te houden) kan hier niet gelden¹⁹.

Dat de Kruisstraat pas in 1570 voor het eerst vermeld zou worden, zoals Gorisse schrijft²⁰, klopt niet met bovenstaande gegevens. De Kruisstraat zou genoemd kunnen zijn naar een kruis. In Middelwijk (de oude naam voor de kom van Oosterhout) werd in 1524 een 'Cruys' vermeld²¹. Men onderscheidde wel moord- en afweerkruisen. Een moordkruis werd geplaatst bij iemand die door moordenaarshand was omgekomen. Ook werd er wel een kruis geplaatst op de plek waar iemand door een ongeluk om het leven was gekomen. Verder waren er nog kruisen ter afweer tegen hagel en andere natuurrampen²². De gewoonte om een kruis te plaatsen op de plek waar iemand omgekomen was, bestond nog in de 19e eeuw en is de laatste decennia ook weer in gebruik gekomen. ►

► Te Helvoirt werd een kruis geplaatst op de plaats waar op 29 april 1847 Martinus de Munnik, bezemmaker, de dood vond. De eigenaar van het stuk

sing komt bij de Kruisstraat niet voor. De Gasstraat/Havenweg kruist de Kruisstraat scheef. Daar er in de bronnen nooit melding gemaakt wordt van een kruis staande in de Kruisstraat kan deze mogelijkheid toch ook niet helemaal uitgesloten worden.

Een opname van de Kruisstraat met vooraan achter de bomen de boerderij van Koos Wijgerde. Vervolgens een rijtje van vier kleine arbeiderswoningen. Aan het eind is de boerderij van Koos van Bavel te zien, met een Vlaamse schuur erbij. Alle genoemde panden zijn gesloopt. Harrie Tielemans maakte deze foto omstreeks 1960. (HKO)

(Noten)

- 1 P1255,f29 resp.3
- 2 ND8977,f10 resp.ND8987,f63
- 3 Verbesselt, J.: De verdeling en de rechtstoestand van de gronden in het Kestergewoud in de 14e en 15e eeuw, Eigen Schoon en De Brabander, 64(1976), p. 34
- 4 Zie b.v. Debrabandere,p.183
- 5 Leenders, in: Oosterhout , niet van gisteren, p.82
- 6 R262,f15
- 7 OA400,f11v resp. R282,f138
- 8 R312,f189
- 9 GAO1028,f4
- 10 ND11006,post 202
- 11 P1259,f236
- 12 R256,f52
- 13 Verdam, MiddelNederlandsch woordenboek,p.285
- 14 Heeroma, K. : Brabants uit de 18^e eeuw. De Meierijse woordenlijsten van J. L. Verster, Amsterdam (1968), p.44
- 15 R267,f36
- 16 R278,f12
- 17 P1259,f137v
- 18 GAO1028,f4
- 19 Lindemans, J.: De afsluitingen in de geheinde percelen, Meded. 29 (1953), p.38
- 20 Gorisse,in: Oosterhout, niet van gisteren,p. 439
- 21 P1256,f9
- 22 Schuyf, Judith: Heidens Nederland, p.92,93
- 23 Iersel, M.C. van : Veldnamen, De Kleine Meierij 11,nr.11 p.12
- 24 SAB,II-36,N20,f13
- 25 Van Dale Groot woordenboek der Ned.taal, p.1574

land waar de dode gevonden werd, liet hier een houten kruis oprichten²³. Op Stuivenzand onder Oosterhout, bij Made, werd in 1494 gesproken van 'dat Cruce dair Schoen Gherrijt wairt verslaghen'²⁴, dus een plaats waar mooie Gerrit werd doodgeslagen.

Een alternatieve verklaring voor Kruisstraat is een straat die een andere (loodrecht) kruist. In die zin komt kruisstraat ook wel als soortnaam voor; ook wel voor 'viersprong'²⁵.

Zou deze verklaring ook voor de Oosterhoutse Kruisstraat kunnen gelden? Een loodrechte kroi-

ND=Archief van de Nassause Domeinen, in Nationaal Archief, Den Haag
OA= Dorpsarchief van Oosterhout ,in Regionaal Archief Tilburg
GAO= Gemeentearchief van Oosterhout in Regionaal Archief Tilburg
SAB=Stadsarchief Breda
BHIC=Brabants Historisch Informatie Centrum
P= Archieven de rentmeester der domeinen van Prins Frederik, In BHIC
R= Rechtelijk archief Oosterhout,in Regionaal Archief Tilburg

OP ZOEK NAAR EEN LEUKE HOBBY ?

De werkgroep Organisatie is op zoek naar uitbreiding van het aantal leden. De werkgroep zoekt o.a. naar materialen en foto's voor tentoonstellingen en bespreekt zaken met betrekking tot het organiseren van deze tentoonstellingen, te houden in o.a. het Gemeentehuis, Huis voor Erfgoed en Theek 5.

De werkgroep komt elke dinsdagmorgen van 09.00–12.00 uur bijeen in ons Trefpunt.

Kom kennismaken en misschien is dit de vrijetijdsbesteding die u altijd al heeft willen hebben.

Interesse? Graag even een telefoontje naar **Johan Benneker, tel. 0162 – 456235.**

Opening Tentoonstelling Bredaseweg

Foto's: Rinus Kuipers

Voorzitter Johan Benneker opende op 12 mei jl. de tentoonstelling handelend over de 'oude' Bredaseweg, zoals die karakteristieke weg ooit was. Eerder was die te zien in het gemeentehuis van Oosterhout en de positieve reacties van de bezoekers inspireerde de Werkgroep Organisatie van de Heemkundekring om nog eens in herhaling te gaan, nu in het Speelgoedmuseum aan de Zandheuvel.

Een fraaie presentatie van het historisch materiaal zoals prachtige oude foto's in sepia en zwart-wit.

Samen bekijken, herkennen en bediscussiëren aan de genealogietafel. De historie herleeft voor een kort moment.

De geschiedenis in beeld. Een magnifieke presentatie verzorgd door de Werkgroep Organisatie met Theo Adriaanse, Nico Bekers, Jan Hendrickx, Martin van Halderen en Bert Huyben. Het presentatieraamwerk is ontworpen door Martin van Halderen en door vrijwilligers van het Brabants Museum Oud Oosterhout gemaakt. De tentoonstelling werd redelijk goed bezocht.

Het kantoor van de Waterleiding aan de Bredaseweg met daarvoor de manschappen en hun vervoermiddel (Foto: Archief HKO)

Panoramische presentatie van fotomateriaal van de Bredaseweg. Vanaf de Heuvelstraat tot aan het Wilhelminakanaal.

Potentiële Monumenten - De America Tower

Door Jacob Jonker

Wat is een monument? In de zin van de Monumentenwet kan dat bijna alles zijn, mits het maar niet 'roerend' is. Een oude autobus of een stoomschip bijvoorbeeld, komen dus niet in aanmerking.

Wat maakt een monument tot een monument?

Daarvoor is geen harde definitie te geven. Meestal denkt men daarbij aan een gebouw of een ander object. In de meeste gevallen is daarvoor een breed gedragen gevoel van waardering en een zekere afstand in de tijd nodig. Pas dan kun je zeggen of een object als een monument kan worden aangemerkt.

De Monumentenwet geeft wel enkele richtlijnen. Zo zijn gebouwen die 50 jaar of ouder zijn en om hun cultuurhistorische waarde daartoe door de overheid zijn aangewezen, in ieder geval rijksmonumenten. Die 'cultuurhistorische waarde' is meestal de meest relatieve factor. Wat vandaag als mooi wordt aangemerkt, wordt morgen als oud vuil bij de deur gezet. De provincie en gemeenten kunnen monumenten aanwijzen. Gemeentelijke monumenten zijn monumenten die niet voldoen aan de eisen van de Monumentenwet, maar wel voor een gemeente van Monumentaal belang kunnen zijn.

Er zijn er ook objecten die nu al een bepaald artistiek of historisch gevoel oproepen waardoor je zou kunnen zeggen dat die uiteindelijk als een monument zullen worden aangeduid. Ook wij, in Oosterhout, hebben enkele van die objecten. Wij zullen ze in de volgende afleveringen in deze rubriek 'Potentiële Monumenten' belichten. De America Tower hierbij als eerste.

Een ontwerp van Hooper Architects uit Oosterhout. Gebouwd omstreeks 2000. De America Tower is een uiterst markant kantoorgebouw, dat met zijn

negen verdiepingen en karakteristieke antenne, al van verre zichtbaar is. De nachtelijke verlichting zorgt ervoor dat de toren ook in het donker goed zichtbaar blijft. De situering is perfect. De toren ligt direct aan de afslag 'Oosterhout Zuid' op het businesspark Hoeverstein langs de A27.

De ontwikkeling van dit project is een persoonlijk initiatief geweest van Dr. America, die daarbij het accent heeft gelegd op de technologie van de toekomst. De America Tower staat in het teken van de toekomst en straalt dat uit naar passant en gebruiker. Door de flexibele indeling van de kantoren en het business centrum met turn-key units biedt dit project zowel voor grote als kleine huurders interessante mogelijkheden.

De America Tower is bij de bouw als een van de eerste gebouwen in Oosterhout voorzien van een intelligent all air-conditioning systeem, waarbij geen cv-ketels en radiatoren meer nodig zijn. In het systeem wordt een warmte terugwinning en een warmtepomp gebruikt,

die rekening houdt met de stralingswarmte van de aanwezige personen, computers, e.d. Ook de ervaringen uit het verleden en de weersomstandigheden worden in het plaatje meegenomen. Hiermee beschikt de America Tower over een optimale airconditioning, die tegelijkertijd een besparing realiseert van 25 tot 40% ten opzichte van de klassieke systemen.

De vormgeving van het pand en met name van de toren is uniek. De toren is beeldbepalend voor de omgeving. Een landmark. Ook de uiterst moderne faciliteiten die het milieu ontlasten – zoals de warmte die aan de bodem wordt onttrokken – maken dit gebouw gebruiksvriendelijk voor de 21e eeuw.

Bronnen: Hooper Architects Oosterhout.
Publicaties OMO 2007 door Jacob Jonker.

De America Tower (Foto Olga Roukema)

De eerste automobilisten van Oosterhout

door René Bastiaanse*

Rond 1900 werd het sociale en politieke leven in Oosterhout bepaald door drie ondernemersfamilies: **Fick** (sigaren, groothandel in koloniale waren, bankwezen), **Smits** (suiker en bier) en **Verschure** (margarine).

De familie Fick had geen auto's met een rijkskenteken. Toen in 1906 de provinciale kentekens werden ingevoerd, was zij echter één van de eerste met een Brabants nummerbord: N3.

Mr. Anton J.M. Smits (1862 – 1928)

Hij was de eerste inwoner van Oosterhout die met een auto rondreed voorzien van een rijkskenteken. Anton Smits was advocaat en procureur, maar ook directeur-eigenaar van suikerfabrieken in Roosendaal en Oosterhout. Omdat de slechte vaarwegen in die plaatsen de toevoer van suikerfabrieken bemoeilijkten, zocht Smits naar een betere locatie. In 1902 verplaatste hij zijn werkzaamheden naar Oud-Beijerland en werd hij mede-directeur en grootaandeelhouder van de NV Zuidhollandsche Beetwortelsuikerfabriek.

Anton kocht in 1904 van notaris Jan Wijnans uit Gulpen een F.N. Tonneau uit 1899. Hij nam ook

voor een voertuig van een onbekend merk of type. Een jaar later wordt dat nummerbord ingewisseld voor een provinciaal kenteken: N 181.

De boterfabriek van de familie Verschure was - na die van Jurgens en Van den Bergh - de grootste van Nederland, met vestigingen in Oosterhout, Antwerpen, Rotterdam en Londen. De persoonlijke verhoudingen met de concurrentie waren hartelijk: maar liefst drie leden van de familie Verschure trouwden met telgen uit de familie Jurgens. De fabriek zou uiteindelijk ook onderdeel gaan vormen van het Jurgens-concern.

De familie Verschure had sowieso een goed oog voor profijtelijke huwelijken: zowel Jos als zijn oudere broer Willem (1862-1925) trouwden - en dan ook nog op dezelfde dag - met meisjes uit de steenrijke Tilburgse fabrikantenfamilie Van Spaendonck. Het geeft aan hoezeer de nieuwe elite van Brabantse fabrikanten onderling verweven was; accumulatie van kapitaal zou Marx dat noemen. De rijkdom van Jos Verschure wordt aardig geïllustreerd door het woonhuis dat hij in Oosterhout liet bouwen en vernoemde naar zijn vrouw Mathilda van Spaendonck: Villa Mathilda.

Anton Smits met zijn F.N. Tonneau

diens rijkskentekennummer over: 817. Als in 1906 de provinciale kentekens worden ingevoerd, krijgt Anton Smits nummer N-793.

J.C.J. Verschure (1865 – 1933)

Deze margarinefabrikant was de 2e inwoner van Oosterhout die een auto had met een rijkskenteken: In 1905 kreeg hij nummer 1678 toegewezen

De F.N. Tonneau, bouwjaar 1901

* Bron: Verhalenreeks BHIC

Jan Janssen en de Tour De France

Film op maandag 23 juli 2018 over de Tour in 1968, georganiseerd door Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout in de foyer van De Bussel

Wielrenner Jan Janssen was in 1968 de eerste Nederlander, die de Tour de France wist te winnen. In een ongemeen spannende Tour, wist hij in de laatste etappe, een individuele tijdrit, een achterstand van 16 seconden op de Belg Herman van Springel om te buigen in een voorsprong van 38 seconden!

Jan Janssen won in deze Tour de 14e etappe van Seo de Urgel naar Canet-Plage en de 22e etappe deel B van Melun naar Parijs. In totaal won Jan Janssen zeven touretappes in evenzovele deelnames.

Hij won drie keer de groene trui van het puntenklassement (1965, 1966 en 1967) en werd in 1966 tweede in de eindstand achter de Fransman Aimar. Verder werd Jan Janssen in 1964 in Sallanches wereldkampioen en won hij in zijn carrière onder meer de Ronde van Nederland in 1965, Bordeaux-Parijs in 1966 en de Ronde van Spanje en Parijs-Roubaix in 1967. In dat laatste jaar werd hij achter Eddy Merckx tweede in het wereldkampioenschap verreden in Heerlen. Na zijn rijke wielercar-

*De route van de Tour de France in 1968
(Afbeelding: Andrei I. Loas - Eigen werk, CC BY-SA 4.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=49015728>)*

Tourwinnaar Jan Janssen (links) wordt direct na afloop gefeliciteerd door de sportieve verliezer Herman van Springel.

rière begon Jan Janssen in 1973 een fietsenfabriek, waar racefietsen onder zijn naam nog altijd worden gefabriceerd.

De bij onze heemkundekring bekende Oosterhoutse wielhistoricus Rein Lambregts neemt ons 50 jaar na dato mee terug in de tijd. Op maandagavond **23 juli 2018** vertoont hij in de **foyer van De Bussel** een 95 minuten durende documentaire over de Tour van 1968, waarin de hoofdrolspelers Jan Janssen en Herman van Springel uitvoerig aan het woord komen.

Aanvang 19.30 uur, de foyer van De Bussel is open vanaf 19.00 uur. In de pauze om circa 20.30 uur bestaat de mogelijkheid om de door Rein ingerichte expositie '1968 de Tour van Jan' te bezichtigen in de naastgelegen Theek 5. Natuurlijk doet Rein na afloop van de film nog zijn befaamde spelletje 'petje op, petje af' om te kijken wie tijdens de film het beste heeft opgelet! De avond eindigt om circa 22.00 uur en de entree is gratis!

Santiago de Compostela... de mensen voorbij!

Presentatie door Walther Halters

(uit mijn dagboek, 13 april 2000)

Op 1 april 2000 vertrek ik vanuit de Sint-Paulusabdij in Oosterhout en loop op 1 juli 2000, na een voettocht van 2200 kilometer, Santiago de Compostela binnen; een droom komt uit! Drie maanden onderweg; ik loop vol verhalen en ontmoet in het voorbijgaan prachtige mensen.

Eeuw na eeuw, ruim duizend jaar, zijn miljoenen pelgrims me voorgegaan. Wat drijft hen om huis en haard te verlaten en het graf van Jacobus te bezoeken, de apostel die op wonderbaarlijke wijze op het uiterste puntje in het westen van Spanje terecht gekomen is.? Over het ontstaan van de bedevaart naar Santiago de Compostela en mijn belevingen onderweg wil ik u graag vertellen. Rudi Oomen zingt authentieke pelgrimsliederen uit de 12^e en 17^e eeuw.

Voor datum, tijd en locatie van deze presentatie: zie de agenda in dit blad.

*de stap die je zet
wordt de stap
die je achterlaat
nooit meer opnieuw
nooit meer dezelfde
de weg die je gaat
ligt voor je
stap na stap
e ultreia
en maar verder
e suseia
eindeloos verder
god weet waarheen
samen onderweg
om veilig thuis te
komen
de mensen voorbij....*

OPROEP AAN ONZE LEDEN

zijn er familieleden, vrienden of bekenden in uw omgeving die nieuwsgierig zijn naar de geschiedenis van Oosterhout? Attendeer ze eens op onze heemkundekring.

Wij willen ze graag verwelkomen als lid. Van de contributie hoeven ze niet te schrikken.

Die bedraagt slechts € 25,00 / jr.

Dit blad is gedrukt en gebonden door Total Print, dé drukkerij/repro/printshop van Oosterhout en omstreken. Total Print is uw grafische partner en méér!

www.drukkerijtotalprint.nl

Oosterhout topografisch gezien

opgetekend door wijlen J.A.A.M. Oomen

De hoge gronden in Oosterhout zijn gelegen ten Zuiden van de 2,50 meterlijn, welke loopt van Vrachelen, Het Goor, Het Bosch naar Papendonk. Enkele toppen daarvan zijn de Seterse Bergen met plaatsen van 16,10, 14,20 en 14,00 meter boven NAP. Andere hoge punten zijn de Kalix Berna met 13,00 meter, de Vrachelse Heide met 11,40 en 11,00 meter en de Lukwelberg met 10,20 meter boven het NAP. Met uitzondering van de Kalix Berna, die door militairen zijn opgeworpen, zijn alle hoogten ontstaan door de heersende Westenwinden in de vorm van zandverstuivingen.

De Seterse Bergen met plaatsen van 16,10 14,20 en 14,00 meter boven NAP.

Het regenwater van de Seterse Bergen verzamelde zich vroeger in de lager gelegen Keipolder en werd vandaar in het Westen afgevoerd door een rulletje naar Teteringen in de Vuchtpolder en naar het Noorden door de Rul, via de Eijkdijk, Bouwlingstraat, Gasstraat en Havenweg naar de Oude Oosterhoutse Haven en kwam vandaar in de Donge terecht. In het Zuiden bestaat het grootste gedeelte uit zandgrond met daaronder in de omgeving van Seters een leemlaag. Een ondergrond van leem bevond zich vroeger ook in de binnenstad van Oosterhout, die in de loop van de tijd door steen- en pottenbakkerijen is gebruikt voor het maken van hun producten. Ook in de omgeving van het Huis ten Strijen is deze leemlaag nog aanwezig,

Vóór de verkoop van de domeingronden in januari 1886, werd door middel van grondboringen de ligging van deze leemlaag vastgesteld en in kaart gebracht. Hieruit bleek, dat ook het Huis ten Strijen op deze leemlaag moest gebouwd zijn. Voor de

volledigheid nog enkele meetpunten: De Keipolder met 5,20 meter boven NAP, de Besterd met 6,20 meter boven NAP, de Lage Molenpolder met 4,80 meter boven NAP, de Zandheuvel met 5,30 meter boven NAP en tenslotte de Ridderstraat met 5,00 meter boven NAP. Noordelijk van de 2,50 meterlijn zien we een geleidelijke

daling van de bodem en wel bij de Houtsteegse weiden met 1,10 meter en verder naar het noorden de Slikpolder met 0,30, de Westpolder met 0,60 en de Oranjepolder met 0,70 meter boven NAP. Door de aanwezigheid van een aantal stroompjes ten Noorden van het Huis ten Strijen wordt het duidelijk, dat dit gebied vroeger een delta is geweest. Enkele van deze wateren stonden vroeger in verbinding met het getijdewater, met name de Oude Oosterhoutse Haven, het Gooikensgat, het Kromgat en het Regtendijksegat.

Het noordelijk gedeelte van de Oostpolder heeft, vóór de Sint Elisabethsvloed van 1421 bestaan uit laagveen. Door de daarop volgende plaats gehad hebbende uitspoeling ontstond daarna het zogenaamde Raamsdonkse gat. Door het regelmatig terugkerende getij werd in de loop van de volgende eeuwen weer een vruchtbare laag rivierklei aangevoerd. Op de plaatsen waar het laagveen weggespoeld was, werd deze kleilaag dikker dan op de plaatsen waar het laagveen niet wegspoelde. In de loop van de 18e eeuw en wellicht nog vroeger werden verschillende gedeelten wederom ingepolderd, De bedijking van de Oranjepolder vond plaats in 1724.

In 1749 werden er stenen sluisen gebouwd op het Gooikensgat en aan het einde van het Vissersgat. In 1750 werden twee stenen sluisen gebouwd, één

tegen het benedeneinde van de Oosterhoutse haven. De sassluis aan de bovenzijde van de Oosterhoutse haven werd gebouwd in 1777 en de stenen sluis aan het benedeneinde van het Gooikensgat vermeldde het jaar 1791. De hoogte van de kaden, westelijk van de Willemsbrug in de richting van de Dongemond was in 1934, blijktens een toen uitgebracht rapport gemiddeld 2,50 tot 3,00 meter boven N.A.P. De talrijke overstromingen in de West- en Oostpolder vonden plaats door het door vloed en wind opgestuwde buitenwater.

In de Oostpolder zijn nog twee hoogten aanwezig. Eén daarvan heeft gediend als woonterp, waarop zich een huisje met schuur bevond, vroeger bewoond door Piet van der Sluis. Een andere hoogte ligt iets meer naar het noorden en werd de Spouwberg genoemd. Vermoedelijk is deze hoogte gevormd door het graven van het Wilhelminakanaal. Het Regtendijkse Gat kreeg zijn water van twee kleine rulletjes, die in de omgeving van het "Geel Huis" samenvloeiden. Meer naar het noorden werd het gevoed via sluisjes, met het water uit de Oostpolder en de Willemspolder. Na de aanleg van de Napoleonsweg naar Raamsdonksveer werden deze rulletjes door een duiker onder deze weg geleid. Deze weg werd in de jaren 1813-1814 gemaakt door krijgsgevangenen van de Franse troepen. Ook de Kreeksluis ging onder deze weg door.

In 1950 werd door de Grondmij het ruilverkavelingsplan Kromgat uitgevoerd. Het Gooikensgat werd afgesloten van het buitenwater en kwam nagenoeg droog te liggen, waardoor de bestaande rietvegetatie verdween. Het gedeelte van het Gooikensgat, dat oostelijk van de brug bij Piet van der

Sluis lag, werd veranderd in bouwland, de kaden werden afgegraven en daar verdween ook de rijke flora en fauna. Ook het Kromgat werd afgesloten van de Donge en ook daar ging een groot gedeelte van de typische deltabegroeiing teloor.

Voor een betere afwatering werden een aantal nieuwe sloten gegraven. Door de afsluiting van het Kromgat en het Gooikensgat, waardoor de toevoer van rivierwater werd verhinderd en het vele gebruik van landbouwvergiften werd de visstand praktisch tot nul gereduceerd. Enkele van de verdwenen vissoorten zijn snoek-brasem-zeeltaars-voorn en tenslotte de paling. Het ecologisch evenwicht was danig verstoord.

Door de aanleg van enkele nieuwe wegen werden de rustplaatsen van de rietganzen verstoord zodat deze vogels 's winters andere rustiger plaatsen gingen opzoeken om te fourageren. Ook de vogelstand kreeg, mede door het intensieve gebruik van landbouwvergiften, een gevoelige klap. Verdwenen zijn onder meer de meeste roofvogels, zoals buizerd, torenvalk en alle soorten uilen. Ook het zo fraaie ijsvogeltje verdween uit het polderbeeld en de bewoners van de rietkragen met name de rietgors en de karekiet verloren hun natuurlijke milieu en broedplaatsen. Ook de wadlopers, zoals de grote en kleine snep komen thans niet of nauwelijks meer voor. Ook de vroeger veel voorkomende reigers en zelfs ooievaars zijn door gebrek aan voedsel (kikkers) van het toneel verdwenen. Door de ruilverkaveling werden de gemaaltjes, twee aan het Gooikensgat en één aan het Kromgat, buiten werking gesteld. Eén aan het Gooikensgat werd afgebroken, de andere twee zijn vervallen.

INTERESSE IN DE OOSTERHOUTSE GESCHIEDENIS?

Regelmatig ontvangen wij schenkingen uit nalatenschap en/of beëindiging van bedrijven of instellingen. Het betreft foto's en materialen van derden, zoals onder andere de nalatenschap van de bekende Oosterhoutse componist Marinus de Jong, van het Nederlands Katholiek Vakverbond en onlangs van Floralia.

Voor de heemkundekring is het natuurlijk interessant om in deze stukken naar het verleden van deze organisaties te speuren, maar er moet ook iets mee gebeuren: uitzoeken en organiseren van dit materiaal waarvan wij denken wat bewaard

moet blijven, dus archiveren en digitaliseren. Leuk werk en vooral omdat we dit samen in teamverband doen. Iets voor u? Dag- en tijdstip kan dan in overleg gepland worden.

Waar? In het Trefpunt van Heemkundekring De Heerlijkheid, ingang parkeerterrein achter Huis voor Erfgoed (Speelgoedmuseum) in de Sint Vincentiusstraat.

Interesse?

Kom eens langs of mail naar:

Jan van Ham: janadje@kpnplanet.nl

Het Heilig Hartbeeld

Uit de rijke verhalen-nalatenschap van Stan Bol †

We kennen allemaal wel het Heilig Hartbeeld dat oorspronkelijk stond aan de zuidelijke ingang van de St. Jan op de Markt. Wie was er verantwoordelijk voor de plaatsing van dit beeld en wat was de bedoeling er van?

In februari 1919 spraken enkele bestuursleden van de K.S.A. en de vereniging van grote gezinnen met elkaar over een artikel dat in de krant had gestaan en geschreven was door een oud inwoner van Oosterhout, Anton Sluijters. De K.S.A. stond voor katholieke sociale aktie en was een overkoepelende organisatie van katholieke verenigingen ontstaan tijdens de spoorwegstaking van 1903 en beoogde alle katholieke mannen en vrouwen te organiseren. Het artikel ging over de intronisatie van een Heilig Hart beeld in Oosterhout.

De intronisatie was de plechtige installatie en blijvende verering van een gewijde beeltenis van het Heilig Hart van Jezus op een ereplaats ter praktische erkenning van het koningschap van Jezus. Het was paus Leo de dertiende die tijdens zijn pausschap de hele wereld toegewijd had aan het Heilig Hart van Jezus. Als gevolg daarvan verschenen er in dorpen en steden grote beelden van het Heilig Hart van Jezus. Het was de bedoeling dat de intronisatie regelmatig werd vernieuwd.

Op 22 mei 1919 werd een voorstel geformuleerd om vanuit de K.S.A. alle verenigingen aan te sporen tot de oprichting van een H.Hart monument. De firma Hagenaars, ijzergieterij in Oosterhout,

wilde een H.Hart beeld schenken aan de parochie van de St.Jan. Men nam contact op met de gemeente Oosterhout of die een stuk grond wilde afstaan van 100 vierkante meter om daarop het nieuwe beeld te plaatsen. Het zou moeten komen te staan in het midden voor de zuidelijke ingang van het priesterkoor 14 meter van de kerk verwijderd. Het bestuur van de K.S.A. met haar adviseur pastoor Bressers werden uitgenodigd op het gemeentehuis om hun plan mondeling te komen toelichten.

Links voor de bomen zou het heilig Hartbeeld geplaatst worden, ongeveer waar vroeger de vismarkt gehouden werd

Ondertussen deden er geruchten de ronde dat het beeld op de Heuvel ja zelfs in het park geplaatst zou worden. Men beweerde dat het beeld niet strookte met de gemakkelikheden die op de Markt

enkele keren per jaar plaatsvonden en er werd gezegd dat het beeld het Marktplein zou ontsieren zelfs in tweeën delen. Aan dit laatste werd tegemoet gekomen door het beeld dan maar enkele meters kerkwaarts te verplaatsen althans zo wilde het comité dat. De bestuurders van Oosterhout beslisten anders en op 9 oktober 1919 moest het Heilig Hart comité kiezen voor een plaats van het beeld voor of achter de grote bomen op het Marktplein. Het comité koos dan maar een plaats midden voor de grote bomen aan het eind van de Kerkstraat. Dus niet de plaats die het comité eigenlijk wilde.

De kosten van het monument werden geraamd op 5000 gulden en de ingezetenen werden aangespoord om gul te geven voor dit goede doel. De collecte viel echter tegen en verplichtte het comité om tot een eenvoudiger model te komen en alle

versierselen er af te halen. De kosten bedroegen nu 3200 gulden en de opbrengst was 2100 gulden en een belofte van 400 gulden zodat er een tekort was van 700 gulden. Het beeld en sokkel werden ontworpen door pater Paul Bellot OSB.

Op 26 april 1920 verscheen er een anoniem stukje in de Oosterhoutsche Courant van een schrijver die zich uitsprak over de verkeerde zienswijze van het comité door genoeg te nemen met een plaats aangewezen door het gemeentebestuur. Aangespoord door dit artikel waagde het comité d.m.v.

een zeer breedvoerige uiteenzetting het gemeentebestuur op andere gedachten te brengen. In dit schrijven verzoekt het comité of het gemeentebestuur terug wil komen op hun besluit. Het comité verzoekt alsnog het beeld te mogen plaatsen voor de zijingang van de St. Janskerk met de achterzijde strokende met het bestaande hek ongeveer 8 meter van de trottoirband verwijderd. Een van de redenen van het verzoek was omdat het schoonheidsbelang der gemeente hierbij betrokken was. Op 28 juni 1920 werd er door het gemeentebestuur toestemming verleend het beeld daar te plaatsen.

Intussen was tot het maken van het beeld opdracht gegeven. De oplevertijd zou vier maanden zijn maar door moeilijke omstandigheden van leveranties vooral uit Duitsland was het niet voor de winter klaar. Op 28 februari werden er commissies vastgesteld die met de voorbereidingen van het intronisatiefeest zouden beginnen. De heeren geestelijken verleenden de grootste medewerking. Tegen geringe prijs werden er programmaboekjes verkocht die teksten, liederen, gebeden, de volgorde van de optocht en plechtigheden bevatte.

Op 10 april 1921 zou de intronisatie plaatsvinden. De bedoeling van de intronisatie was: door de plechtige intronisatie van het beeld van het Heilig Hart op de voornaamste en de meest in het zicht

zijnde plaats van Oosterhout gaat Jezus erkend worden als het hoofd van onze gemeente en gaan we hem uitroepen tot de eerste en aanzienlijkste van haar bewoners aldus Dom Richard OSB.

Het Heilig Hartbeeld oorspronkelijk voor de zuidelijke ingang

Er werd een heilige mis gecelebreerd door pastoor Peeters van de St. Jan geassisteerd door pastoor Bressers van de Anthoniuskerk. Van de geestelijke autoriteiten waren aanwezig: De proost van het Catharinadal, afgevaardigden van de Paulusabdij, Benedictinessen en paters van het Heilig Hart. Van de wereldlijke autoriteiten waren aanwezig: Baron van Oldeneel tot Oldenzeel, mr. A. Smits lid der Eerste Kamer, Charles Frencken lid van Provinciale Staten, college van burgemeester en wethouders, gemeenteraad, bestuur KSA, kerkbesturen, hoofden van scholen, besturen der organisaties, verenigingen en belangstellenden. Na de mis trok de optocht van maagdekens en symbolische figuren in veel gekleur van vaandels en banieren onder gestrooi van bloemen naar het marktplein. Aldaar aanvaarde pastoor Peeters het monument. Vervolgens verrichtte pastoor Peeters de wijding van het monument.

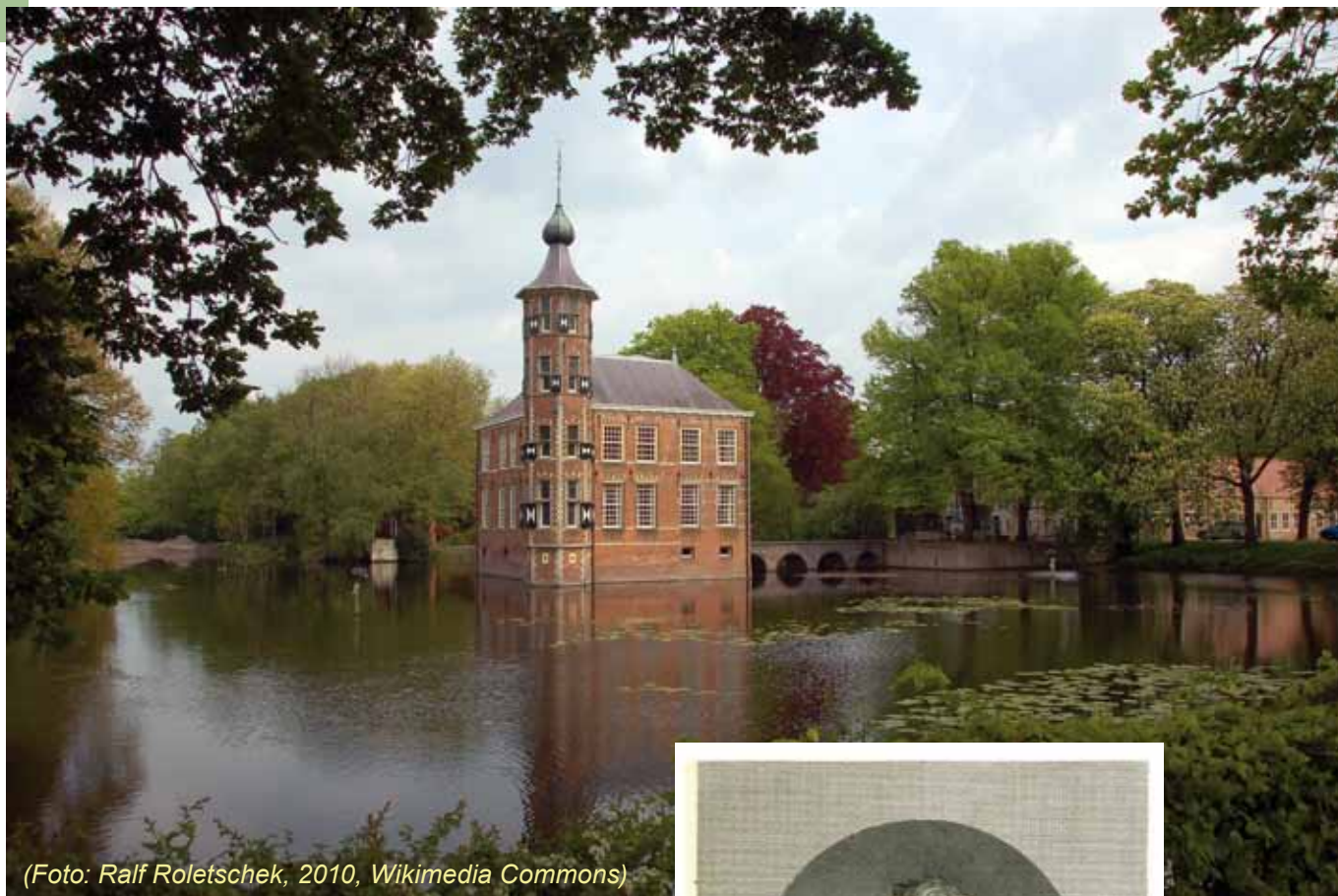
De zeer eerwaarde heer Fr. Frencken professor van het kleine seminarie sprak een rede uit op een wijze zo welluidend en zo gevoelig dat iedere toehoorder onder de indruk kwam, meerdere zelfs tot schreiens toe. **(Aldus de Oosterhoutsche Courant in 1921)**

Het beeld staat sinds 2008 aan de zuidzijde van de toren

Kasteel Bouvigne

Door Laura Hondebrink*

(Foto: Ralf Roletschek, 2010, Wikimedia Commons)

Officieel is kasteel Bouvigne helemaal geen kasteel. Een eis van een kasteel is namelijk dat het een verdedigende functie heeft. De muren moeten daarvoor dik zijn en de openingen daarin zo klein mogelijk. Kasteel Bouvigne werd waarschijnlijk gebouwd in de tijd dat buskruit al was uitgevonden en de klassieke belegeringen door ridders niet meer zo veel plaatsvonden. Het kon daarom gebouwd worden met dunne muren en grote vensteropeningen.

Oorsprong van het kasteel

Het is niet helemaal duidelijk wanneer kasteel Bouvigne gebouwd is. Het wordt voor het eerst vermeld in het testament van jonker Jacob van Brecht (?–1599) in 1554 waar het beschreven wordt als een statig stenen huis met grachten. De familie Van Brecht was verwant aan de hertogen van Brabant en stond daarom waarschijnlijk in hoog aanzien. Ze gebruikten kasteel Bouvigne als zomerresidentie en brachten de winter door in Breda.

Het kasteel heette toentertijd nog niet Bouvigne maar werd Boeverijen genoemd. Het zou kunnen

Portret van Philips Willem van Oranje.
(Bron: Johannes Pieter Arend, 1857, British Library)

dat deze naam kwam van de familie Boverien die rond de veertiende eeuw in Breda woonde, maar dit kan niet met zekerheid gezegd worden.

De familie Brecht verkoopt het kasteel in 1611 voor 12.000 gulden aan Jan

Baptist Keermans, één van de adviseurs van Philips Willem van Oranje (1554–1618). Keermans liet het kasteel uitbreiden tot ongeveer zijn huidige gedaante en verkocht het al in 1614 aan Philips Willem.

Prinsen van Oranje

Het kasteel was nu in handen van de Oranjes, maar deze keken niet veel om naar hun nieuwe bezit. Philips Willem had van het kasteel een jachtslot willen maken maar overleed vier jaar na de koop. Het kasteel kwam in handen van zijn broer Maurits (1567–1625) maar die deed er niet veel mee. Tijdens de Belegging van Breda van 1637 deed het kasteel dienst als logement voor de diverse afgevaardigden van de Staten-Generaal, dichtbij Frederik Hendrik (1584–1647) die zijn hoofdkwartier tijdens het beleg had ingericht in de Grote Hoeve van Boeverije. Tot 1775 was het kasteel in handen van de prinsen van Oranje, die er verschillende edellieden lieten wonen.

Frederik Hendrik van Nassau, gravure van Gerard van Honthorst uit 1651, (Afbeelding: Rijksmuseum)

In deze periode kwam het kasteel flink in verval te raken. Van 1775 tot 1930 volgde een periode waarin het kasteel vaak van eigenaar wisselde. Deze eigenaren verbouwden hier en daar maar verkochten het kasteel vaak weer na enkele de-

cennia. In deze periode kreeg kasteel Bouvigne ook haar Franse naam. Eigenaar George Adriaan Willem Ruysch verfranste de naam van het kasteel in 1802, rond de tijd van de Franse bezetting.

Een nieuwe bestemming voor het kasteel

In 1920 werd het kasteel gekocht door de projectontwikkelaar Emmanuel Zoetmulder (1888–1969). Hij had het plan om het gebied tussen het kasteel en de bebouwde kom volledig vol te bouwen met villa's. Hier werd door de burgemeester van Ginneken een stokje voor gestoken, waarna het kasteel en de bijbehorende grond in handen van de gemeente kwam. Deze verhuurde op haar beurt het kasteel aan de Catechisten van de Eucharistische Kruistocht (EK) die gesticht was door de Oosterhouter Franciscus Frencken (1886–1946). Hiermee begon voor het kasteel een nieuw tijdperk.

Op het kasteel kwamen jonge ongehuwde vrouwen te wonen die religieuze verdieping in het leven zochten. Ze legden geen kloostergelofte af maar leefden wel samen vanuit religieuze overtuiging. Deze vrouwen hadden als doel om de rooms-katholieke normen en waarden 'hoog' te houden. Dit was een reactie op de groeiende zorg in de katholieke kerk over zedenverwildering van jonge meisjes aan het begin van de twintigste eeuw. Dat meisjes uit de fabriek gingen dansen of naar de bioscoop gingen was volgens vele gelovigen geen goede zaak. De EK wilde zich dan ook richten op wat ze zagen als de maatschappelijke problemen van de 'zwakkere meisjes'.

In de periode dat het kasteel verhuurd werd aan de EK werden er diverse dingen opgericht zoals een vakantieverblijf, een vormingsinstituut, een sociale school en opleidingen tot dienstbode of gezinsverzorgster. In 1972¹ werd het kasteel door de gemeente verkocht aan het Waterschap Brabantse Delta. Op het landgoed Bouvigne is dan ook sinds 2010 het hoofdkantoor van dit waterschap gevestigd.

Tuinen

Op het landgoed zijn drie verschillende tuinen te bezichtigen; de Franse, Engelse en de Duitse. De Franse tuin werd in 1913 op initiatief van toenmalige eigenaar Leopold de Bruyb aangelegd. De stijl van deze tuin werd gebaseerd op het werk van de tuinarchitect van Lodewijk XIV, die onder andere werkte aan de tuinen van Versailles. Symmetrie speelt een belangrijke rol in de inrichting van de

Franse tuin. De Engelse tuin werd enkele jaren later aangelegd, rond 1920. De blikvanger van deze tuin is de Mariakapel die hier in 1932 werd

gebouwd door de EK. In de Duitse tuin, aangelegd in de jaren dertig, is de voormalige grafkapel van Frencken te bezichtigen. In de drie tuinen samen

staan wel honderd verschillende fuchsia's.

Noot:

¹ *Wikipedia*

Bronnen

Becx, E. e.a.: Kastelengids van Noord Brabant, Utrecht, 1999.

Caspers, T.: Landgoederen in Noord Brabant

Dessing, R., en Holwerda, J.: Nationale gids historische buitenplaatsen, Wormer, 2012.

**Verhalenreeks Brabants Erfgoed*

Rechtspraak Oosterhout, 5 juni 1767

Door *Simon Burggraaf*

Wilhelmina de Vroom woonachtig binnen Oosterhout, door haar man verlaten, genaamd Antonie Vester, heeft vleeschelijk geconverseert, waarna in of buiten de Heerlijkheid Geffen in de Meijerij van den Bosch in kraam bevallen van een dochter.

Zij heeft haar kind ten vondeling gelegd bij Adriaan Weterings Broodbacker aan de Leijsenhoek. Doch enige tijd later haar kind weer opgevraagd. Waarna zij als straf kreeg opgelegd voor de tijd van 20 jaar verbannen uit de Vrijheid Oosterhout en Baronie van Breda. Mocht zij binnen deze termijn terugkomen, dan wordt zij alsnog zwaarder gestraft.

Uitspraak Vierschaar, 4 juni 1767

Uitgevoerd 5 juni 1767

Advertentie

van DELFT
verhuur
*stoelen *tafels *staantafels
*tapinstallaties enz. enz.
tel. 0162-458217

Judocus Smits

Priester en oprichter van *De Tijd*

Door G.A.M. Beekelaar

Josse Antoin Smits, beter bekend als Judocus Smits, werd geboren op 7 maart 1813 te Eindhoven. Hij was de zoon van Willibrordus Smits (1776–1817), medicinale doctor en Maria Anna Vogelpoel uit Geldrop (1781–1862). Judocus Smits stierf op 2 augustus 1872 in Amsterdam.

Jeugd en opleiding

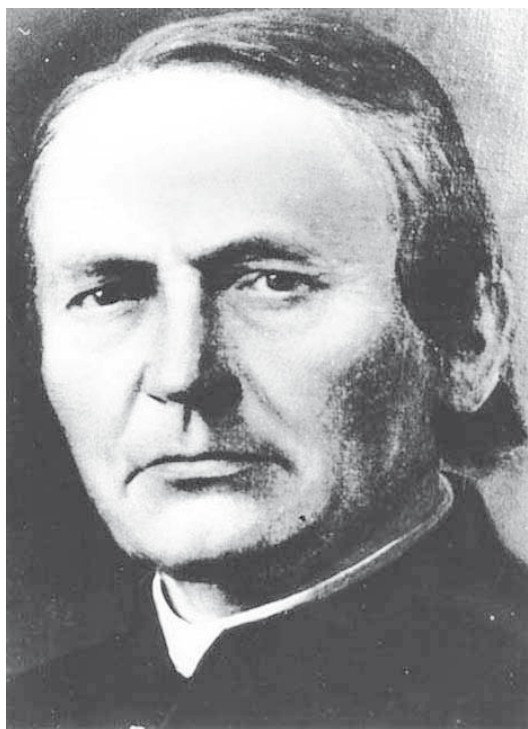
Vader Smits was afkomstig uit een Eindhovense familie van bierbrouwers en wijnhandelaars. Judocus was de derde zoon in het negen kinderen tellende gezin, van wie drie jong stierven. Na de dood van zijn vader kreeg Judocus als voogd toegewezen zijn oom Henricus Smits, brouwer en eigenaar van de Oranjeboom op De Demer in Eindhoven. Ook verbleef hij regelmatig in het gezin van Antonius Willibrordus Smits in Oosterhout, halfbroer van zijn vader.

Na enkele jaren de Latijnse school deels in Eindhoven en deels in Oosterhout gevolgd te hebben, werd Judocus in 1831 geplaatst op het kleinseminarie Beekvlief in Sint-Michielsgestel, waar zijn oom Joannes Henricus Smits regent was. Na drie jaar zette Judocus aan de andere kant van deze gemeente zijn studie voort op Herlaer, het grootseminarie van het Bossche vicariaat, waar hij naast zijn studie zelf ook filosofie gaf als 'theologant professor'.

In september 1838 werd hij tot priester gewijd. Het jaar daarop verhuisde het grootseminarie naar Haaren en stapte Smits over naar de parochiale zielzorg. Na enkele weken geassisteerd te hebben in Zevenbergen en in Geertruidenberg werd hij in september 1839 benoemd tot kapelaan in Waalwijk. Na een hevige bloedspewing – een kwaad waaraan hij zijn hele leven bleef lijden – verliet hij plotseling en naar het lijkt in paniek Waalwijk in december 1841 om er niet meer terug te keren.

De Noord-Brabander

Hij vertrok naar Eindhoven en nam – hij was zonder werk – het verzoek aan van zijn superieuren apostolisch vicaris H. den Dubbelden en diens rechterhand secretaris G.P. Wilmer, om per 1 januari 1842 het hoofdredacteurschap op

Judocus Smits
(Foto: Stadsarchief 's-Hertogenbosch)

zich te nemen van de *Noord-Brabander* in Den Bosch. Dit blad had toen al een roemrucht verleden. In de jaren '30 had het onder drievoudige overheids censuur gestaan, bang als de regering was nog meer Brabant aan de muitzieke Belgen te moeten verliezen. Vervolgens verspeelde deze driemaal per week in Den Bosch verschij-

nende krant het vertrouwen van zijn zuidelijk lezerspubliek door het hoofdredactioneel beleid van dr. Jan J.F. Wap, die trouw de betaalde directieven van zijn broodheren in Den Haag volgde.

De krant werd met Smits komst wel uit het slop gehaald, maar dit stemde de Brabantse politieke en klerikale machtshebbers toch niet blij. Smits maakte er namelijk een – zoals hij het zelf noemde – 'volksorgaan' van dat heftig oppositie voerde. Ongezouten kritiek op de eigenliefde van kapitaalbezitters, op de aristocratische oligarchie, op de onverdraagzaamheid van de protestanten en op de verderfelijke politiek van de regering trok wel veel lezers maar verontrustte de overheden. In februari 1845 werd Smits gedwongen zijn functie bij deze krant op te geven.

De Tijd

In juni 1845 begon Smits daarop tegenover de liberaal-oppositionele de *Noord-Brabander* een eigen katholieke krant *De Tijd, Godsdienstig-staatkundig dagblad*. In de Bossche coadjutor J. Zwijsen had Smits nu zijn massieve en onverzettelijke geestelijke leidsman gevonden. Aan Zwijsen moest hij nadrukkelijk beloven 'de katholieke

belangen' te verdedigen en geen bepaalde politieke kleur aan de krant te geven. Smits wilde jaren waren nu voorgoed voorbij. *De Tijd* in Den Bosch vond echter door zijn kleurloos karakter niet veel weerklank en dreigde failliet te gaan. Zwijsen drong er nu bij Smits op aan de krant naar Amsterdam over te brengen.

In de hoofdstad was voor een katholieke krant in potentie een groter lezerspubliek aanwezig dan in Den Bosch en er was een bankier P. van Cranenburgh, die tot zijn dood in 1858 bereid bleek de financiële verliezen bij te passen. Node gehoorzaamde Smits, die Brabant niet wilde verlaten, aan de onwrikbare Zwijsen. Op 2 juli 1846 verscheen het eerste nummer van *De Tijd, Noord-Hollandsche Courant* in Amsterdam, waar het blad geleidelijk aan uitgroeide tot het toonaangevende orgaan van met name de bovenmoerdijkse katholieken.

Na 1848 tot Smits' dood steunde het blad de meeste kabinetten, of ze nu liberaal of conservatief waren. Omdat er de katholieke zaak mee gediend was, gaf Smits in 1848 alle steun aan de voorstellen tot grondwetswijziging. Om dezelfde, hem sacrosancte reden werden ook veel zaken welbewust uit de krant gelaten, onder andere de verdeeldheid in katholieke kring over de onderwijskwestie – in katholieke streken zoals Brabant en Limburg bestond er veelal geen duidelijke behoefte aan aparte katholieke scholen-, de pogingen om tot herstel van de hiërarchie te komen, waarvoor hij buiten de krant om vóór 1853 al jaren ijverde, en de lastercampagne van intermuntius S.M. Vecchiotti tegen

aartsbisschop Zwijsen als een onbekwame en ongeschikte prelaat. In 1862 mengde Smits zich in deze zaak ten gunste van zijn leidsman.

Vriendschap en 'boerismus'

Het hoofdredacteurschap van *De Tijd* heeft Smits tot aan zijn dood toe uitgeoefend, bijgestaan vanaf 1846 door de Amsterdamse arts J.W. Cramer, met wie hij in 1857 om niet opgehelderde redenen brak, en vanaf 1863 door de Limburgse priester J.W. Brouwers. In 1865 werd de Amsterdamse literator en zeepfabrikant M.W. van der Aa mede-eigenaar van *De Tijd* en in 1868 verkocht Smits het resterende eigendom in het blad aan hem voor de som van 18.000 gulden onder beding dat geen hoofdredacteur benoemd zou worden zonder toestemming van minstens de helft van de Nederlandse bisschoppen.

Naast zijn dagelijkse werk fungeerde Smits vanaf 1848 tevens als rector van het Sint-Piustgesticht te Amsterdam, een klooster van de Tilburgse onderwijscongregatie van de Zusters van Liefde door Zwijsen gesticht. In dit klooster woonde Smits ook. Hij voelde zich nooit helemaal thuis in Amsterdam en klaagde vaak over gebrek aan vriendschap. Zo vaak hij kon, keerde hij voor een korter of langer verblijf terug naar zijn geliefde Brabant, vooral zijn geboortestreek. Maar daar ergerde hij zich dan aan het heersende "boerismus" zoals hij het noemde.

Bronvermelding:

Brabants Erfgoed, biografieën

Advertentie

GroenRIJK

Oosterhout

Het complete
tuincentrum

Weet wat er leeft

GroenRijk Oosterhout
Damweg 7 / Statendamweg • 0162-451852 • www.groenrijkoosterhout.nl

Eerbiedig opgedragen aan een grote Oosterhoutse dode

Arnaud Karel Marie Ghislain
Baron van Oldeneel tot Oldenzeel
1879-1948

(Inzending van Frans van Wanrooij)

*Meester Baron van Oldeneel tot Oldenzeel,
Dat is Uw oud-adellijke naam,
Met een stamboom die wortelt in 't verre verleën,
Glanzend-deftig, zonder kreukje of blaam.*

*Uw hoge stand, Uw functies en decoraties,
Zijn, menselijk bezien, van hoogst gewicht;
Maar als eeuwigheidswaarden staan zij ver
achter,
Bij wat Gij als Christen hebt verricht.*

*Wat waart Gij beminnelijk, zo eenvoudig van aard,
Vreemd was U alle hoogmoed of trots,
Gij hadt achting voor de armste mede-mens,
En eerdet in ieder, het kindschap Gods.*

*Uw leven dat was, het bleek aan ieder terstond,
Door echt-Christelijke liefde omspand,
Het bleek uit Uw glimlach, het vriendelijke woord,
Het welwillend gebaar van Uw hand.*

*Uw doel was, anderen gelukkig te maken,
Met de edelst' intentie gesteld,
Zo kondet Gij een schat van geluk uitdelen,
Ook in andere vorm dan van geld.*

*"Suum cuique tribuere" staat te lezen,
Boven de poort van " Gerechtsgebouw.
Wie van degenen die JUSTITIA dienen,
Was meer dan Gij deze rechtsspreuk trouw ?*

*Hoe zorgdet Gij steeds dat Romeinse principe,
Uiterst consequent te beleven,
Door in liefde en strikte rechtvaardigheid,
Inderdaad ieder 't zijne te geven.*

*Bij zo een leven, gans ingesteld op de ziel,
Is het vast geen vermetel vertrouwen,
Als wij aannemen dat Gij nu reeds geniet,
't Onmeetbaar geluk van 't Gods-aanschouwen.*

*Wij aanvaarden gelovig dat 't Gode belieft,
Dat Gij ons nu ziet en hoort.
En weten zeker : Uw liefde voor ons,
Die duurt in den Hemel steeds voort.*

*God zegene Oosterhout, 't zo dierbaar gezin,
Ieder onzer en allen tesamen,
Dat Gij dáárvoor bij God Uw bemiddeling verleent,
Dat hopen en vertrouwen wij, Amen.*

(Oudejaar 1948. CSR)

ROBBE

Financiële Raadgevers

Verzekeringen • Hypotheken • Belastingadvies

**Nu en in de
toekomst je financiën
goed geregeld?**

*Robbe helpt
je verder*